

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Erica Dahl

En jämförelse mellan de obligatoriska
informations- och medlingssamtalen i
vårdnadsmål i Sverige respektive Norge

JURM02 Examensarbete

Uppsats på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Eva Ryrstedt

Termin: VT2022

Innehållsförteckning

SUMMARY	3
SAMMANFATTNING	4
FÖRKORTNINGAR	5
1. INLEDNING	6
1.1 Bakgrund	6
1.2 Syfte och frågeställning	8
1.3 Metod och material	8
1.4 Avgränsning	12
1.5 Forskningsläge	13
1.6 Disposition	14
2. MÖJLIGHETER FÖR FÖRÄLDRAR ATT KOMMA ÖVERENS FÖRE OCH UNDER EN DOMSTOLSPROCESS	15
2.1 Allmänt om samförståndslösningar i svensk rätt	15
2.2 Samarbetssamtal	16
2.3 Avtal om vårdnad, boende och umgänge	17
2.4 Familjerådgivning	18
2.5 Domstolens skyldighet att verka för en samförståndslösning	18
2.6 Medling	19
2.7 Kort om samförståndslösningar i norsk rätt	20
3. DEN SVENSKA MODELLEN - OBLIGATORISKA INFORMATIONSSAMTAL	21
3.1 Bakgrund och syfte	21
3.2 Genomförande	23
3.3 Informationssamtalens innehåll	25
3.4 Samtalsledarens utbildning och kompetens	26
3.5 Barns deltagande	27

3.6	Informationssamtal som processförutsättning	28
4.	DEN NORSKA MODELLEN - OBLIGATORISK MEDLING	31
4.1	Bakgrund och syfte	31
4.2	Genomförande	34
4.3	Medlingens innehåll	36
4.4	Medlarens utbildning och kompetens	37
4.5	Barns deltagande	38
4.6	Medling som processförutsättning	39
5.	KOMPARATION MELLAN DEN SVENSKA OCH DEN NORSKA MODELLEN	41
5.1	Bakgrund och syfte	41
5.2	Genomförande	43
5.3	Informationssamtalen och medlingens innehåll	45
5.4	Samtalsledaren och medlarens utbildning och kompetens	46
5.5	Barns deltagande	46
5.6	Informationssamtal och medling som processförutsättning	47
6.	ANALYS	49
6.1	Avslutande sammanfattning	53
	KÄLLFÖRTECKNING	55

Summary

Both Swedish and Norwegian legislation is characterized by an effort to get parents to reach consensual agreement, in matters of custody, residence and contact. This strive is based on the fact that a consensual solution between the parents, to a greater extent than a court decision, is assumed to be in the best interest of the child. In Norway, mediation is therefore mandatory for all parents with children under the age of 16 before they can bring an action before the court in matters relating to custody, residence or contact. In Sweden the corresponding procedure is a mandatory information meeting for the parents before they can bring an action before the court. The aim is for the parents, after participating in the mediation- or information meetings, to come to an agreement on issues concerning the child. This way a court decision in the matter is avoided.

The purpose of the essay is to, through the application of the comparative method, examine what similarities and differences there are between Swedish and Norwegian legislation, regarding the mandatory information- and mediation meetings in custody cases. This essay states that there are several similarities between the regulations of the two countries. Such a similarity is the aim of the legislation, to avoid court proceedings by making it easier for parents to reach consensual agreements. Furthermore, both institutes are intended to enter at an early stage of the process to spare children from a possible conflict between the parents. Several differences can also be determined. The most significant difference between the Swedish and the Norwegian set-up is the difference in purpose. In Norway, the purpose of mediation is for the parents to reach a consensual solution. In Sweden, on the other hand, the purpose of the information meeting is for the parents to receive relevant information, so that in the long run they will be able to reach a consensual solution.

Sammanfattning

Både den svenska och den norska lagstiftningen präglas av en strävan att få föräldrar att nå enighet i frågor om vårdnad, boende och umgänge. Denna strävan grundar sig i att en samförståndslösning mellan föräldrarna, i större utsträckning än ett domstolsavgörande, antas vara till barnets bästa. I Norge är det därför obligatoriskt med medling för alla föräldrar med barn under 16 år innan de kan väcka talan om vårdnad, boende och umgänge i domstol. På motsvarande vis är det i Sverige obligatorisk för föräldrar att delta i ett informationsamtal, innan de kan väcka talan. Förhoppningen är att föräldrarna, efter att ha deltagit i medlingen eller informationsamtalen, själva ska komma överens i frågor som rör barnet. På detta sätt undviks att en domstol behöver fatta beslut i frågan.

Syftet med uppsatsen är att, genom tillämpandet av den komparativa metoden, undersöka vilka likheter och skillnader det finns mellan den svenska och den norska lagstiftningen, avseende de obligatoriska informations- och medlingssamtalen som ska hållas i mål om vårdnad, boende och umgänge. I uppsatsen konstateras att det finns flera likheter mellan de två ländernas reglering. En sådan likhet är målet med införandet, det vill säga att undvika domstolsprocesser genom att underlätta för föräldrar att nå samförståndslösningar. Vidare är båda institut tänkta att komma in i ett tidigt skede av processen för att i största möjligaste mån skona barnen från föräldrarnas eventuella konflikt. Även flera olikheter går att utröna. Den mest betydelsefulla skillnaden mellan den svenska och den norska modellen är skillnaden i syfte. I Norge är syftet med medlingen att föräldrarna ska nå en samförståndslösning. I Sverige däremot är syftet med informationsamtalen att föräldrarna ska få relevant information, så att de i förlängning ska kunna nå en samförståndslösning.

Förkortningar

Barneloven	Lov 8. april 1981 nr. 7 om barn og foreldre
Barnkonventionen	Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter
Bufdir	Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet
Bufetat	Barne-, ungdoms- og familieetaten
Et al.	Med flera
Ekteskapsloven	Lov 4. juli 1991 nr. 47 om ekteskap
FB	Föräldrabalk (1949:381)
Innst.O	Innstillinger til Odelstinget
Meklingsforskriften	Forskrift 18. desember 2006 nr. 1478 om mekling etter ekteskapsloven og barneloven
MFoF	Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd
NOU	Norges offentlege utgreiingar
Ot.prp.	Odelstingsproposisjon
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalk (1942:740)
RF	Regeringsformen (1974:152)
SoL	Socialtjänstlag (2001:453)
SOU	Statens offentliga utredningar

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Den svenska lagstiftningen om vårdnad, boende och umgänge har sedan lång tid präglats av en strävan efter samförståndslösningar mellan föräldrarna. En allmän utgångspunkt är att samförståndslösningar i mål om vårdnad, boende och umgänge¹ antas vara det bästa för barnet.

Regelsystemet har på flera sätt utformats för att underlätta för föräldrar att nå enighet i frågor som rör barnet.² Trots att samtliga kommuner erbjuder föräldrar samarbetsamtal, familjerådgivning och hjälp med att träffa avtal om vårdnad, boende och umgänge har antalet vårdnadstvister i Sverige ökat.³ Ur statistik från Domstolsverket framgår att antalet vårdnadsmål ökat med cirka 50 procent mellan åren 2010 och 2020, från drygt 4 000 mål till drygt 6 000 mål.⁴ I den utredning som tillsattes för att undersöka orsakerna till det ökande antalet vårdnadsmål i Sverige konstateras att ökningen beror på ett antal faktorer. En sannolik förklaring är brister i arbetet med att förebygga konflikter mellan föräldrar i vårdnadsfrågor och därigenom minska antalet vårdnadstvister.⁵ Som ett resultat av det bristande förebyggande arbetet inleds det en del processer i domstol som egentligen hade kunnat lösas på annat sätt.⁶

En process i domstol fördjupar många gånger föräldrarnas konflikt, vilket i förlängning drabbar barnet.⁷ Internationell forskning visar att långdragna processer med hög konfliktnivå har en negativ påverkan på barn, både på kort och på lång sikt. Det finns exempelvis studier som visar att en vårdnadstvist ökar risken för att barnet utvecklar psykisk ohälsa som

¹ I fortsättningen hänvisat till som "vårdnadsmål".

² Se SOU 2005:43 s. 225.

³ Se SOU 2017:6 s. 212.

⁴ Se Domstolsverkets domstolsstatistik 2020 s. 15; Domstolsverkets domstolsstatistik 2014 s. 14.

⁵ Se SOU 2017:6 s. 29 och 136.

⁶ Se prop. 2020/21:150 s. 55.

⁷ Se prop. 2020/21:150 s. 55.

vuxen.⁸ Domstolsprocessen är även begränsad vad gäller möjligheterna att möta föräldrars och barns behov av hjälp- och stödinsatser.⁹

För att förmå föräldrar som överväger att inleda en tvist, att i stället försöka komma överens i frågor som rör barnet, införs obligatoriska informationssamtal.¹⁰ Informationssamtal är samtal där kommunen muntligen ger de föräldrar som överväger att väcka talan i ett vårdnads mål information om bland annat de tillgängliga stöd- och hjälpinsatser som finns att tillgå utanför domstolen.¹¹ Huvudregeln är att informationssamtal utgör en processförutsättning för talan i vårdnads mål.¹² För att rätten ska få ta upp ett tvistigt yrkande om vårdnad, boende och umgänge till prövning, ska en förälder som framställer ett sådant yrkande ha deltagit i ett informationssamtal. Är inte kravet på deltagande i informationssamtal uppfyllt, ska rätten avvisa samtliga yrkanden om vårdnad med mera i målet.¹³ Undantag från kravet på deltagande kan dock göras om det finns särskilda skäl.¹⁴ Bestämmelsen trädde i kraft den 1 mars 2022.¹⁵

Ordningen med någon form av samtal innan en förälder kan få en domstolsprövning i vårdnads mål är inte unik för Sverige. I Norge är det sedan 1993 obligatoriskt för alla föräldrar med gemensamma barn under 16 år att närvara vid medling innan de kan väcka talan om vårdnad, boende och umgänge i domstol.¹⁶ I särskilda fall görs det undantag från närvaroskyldighet, exempelvis om en förälder dömts för grovt våld eller övergrepp mot sina egna barn.¹⁷ Generellt sett krävs starka skäl för att en förälder inte ska behöva närvara vid medlingen. Bakom bestämmelsen om

⁸ Se SOU 2017:6 s. 120.

⁹ Se prop. 2020/21:150 s. 55.

¹⁰ Se SOU 2017:6 s. 244.

¹¹ 3 § andra stycket och 7 § HSLF-FS 2022:18.

¹² Se SOU 2017:6 s. 30.

¹³ Se 17 c § lagen om ändring i föräldrabalken (2021:528).

¹⁴ Se prop. 2020/21:150 s. 63.

¹⁵ Se 6 kap. 17 c § föräldrabalken (FB).

¹⁶ Se 51 § första stycket lov 8. april 1981 nr. 7 om barn og foreldre (barneloven); Ot.prp. nr. 91 (1991–1992) s. 3.

¹⁷ Se 8 a § forskrift 18. desember 2006 nr. 1478 om mekling etter ekteskapsloven og barneloven (meklingsforskriften).

obligatorisk medling finns tanken att så mycket som möjligt ska lösas i ett så tidigt skede som möjligt.¹⁸

Sammanfattningsvis innebär regelverken i de båda länderna att det som huvudregel är obligatoriskt för föräldrar att delta i ett informations- eller medlingssamtal, innan det är möjligt för dem att framställa ett tvistigt yrkande om vårdnad, boende och umgänge i domstol. Syftet är detsamma, att underlätta för föräldrar att nå en samförståndslösning och på så sätt undvika att en domstol behöver fatta beslut i frågan.¹⁹

1.2 Syfte och frågeställning

Det övergripande syftet med uppsatsen är att utröna och analysera eventuella likheter och skillnader mellan den svenska och den norska lagstiftningen, avseende de obligatoriska informations- och medlingssamtal som ska hållas i vårdnads mål.

För att uppnå syftet med uppsatsen kommer följande frågeställningar att besvaras:

- Hur regleras de svenska obligatoriska informationssamtalen och den norska obligatoriska medlingen i vårdnads mål?
- Vilka likheter och skillnader finns det mellan regleringen i de två länderna?
- Med hänsyn till de mål som de avser att uppnå, vilka för- och nackdelar går att utröna med de två olika modellerna?

1.3 Metod och material

Då uppsatsens syfte är att visa vad som skiljer och vad som förenar den svenska och den norska regleringen ter det sig naturligt att använda sig av en komparativ metod. För att möjliggöra en jämförelse är det först

¹⁸ Se SOU 2017:6 s. 226.

¹⁹ Se prop. 2020/21:150 s. 57; Ot.prp. nr. 91 (1991–1992) s. 1.

nödvändigt att undersöka innehållet i de komparerade ländernas rättsordningar. Det görs lämpligen genom att tillämpa en rättsdogmatisk metod. Metoden kan beskrivas som ett fastställande av gällande rätt med hjälp av de vedertagna rättskällorna.²⁰ Mer konkret innebär det att försöka finna svaren i de allmänt accepterade rättskällorna, det vill säga lagstiftning, rättspraxis, lagförarbeten och den juridiska litteraturen.²¹

När den rättsdogmatiska metoden kombineras med den komparativa är det viktigt att beakta att rättskällorna, och rangordningen av rättskällorna, kan variera från land till land. För att gällande rätt ska fastställas på ett korrekt sätt måste därför hierarkin av rättskällorna som finns i den utländska rättsordningen beaktas.²² I enlighet med rättskälleläran i Sverige och Norge har lagtext och förarbeten utgjort de huvudsakliga källorna vid redogörelsen av gällande rätt.²³ Även föreskrifter utarbetade av de berörda departementen och myndigheterna i de båda länderna har använts. Detta då det i båda länder ges mer detaljerade beskrivningar av bland annat innehåll och genomförande i föreskrifterna.²⁴ Vid framställningen av gällande rätt i Norge har även så kallade rundskriv använts som källa. Rundskriv är skriftliga riktlinjer som utarbetats av departementet och som skickas till berörda parter om tolkningen av lagar och föreskrifter. Ett rundskriv är inte juridiskt bindande, men de ger riktlinjer för hur lagar och förordningar ska tolkas. Enligt den norska rättskälleläran ska rundskriv likställas med annan juridisk litteratur som ger uttryck för rättsuppfattningar.²⁵ Vid användandet av doktrin har jag strävat efter att använda material skrivet av etablerade författare inom familjerättens område i respektive land. Den praxis som används utgörs av två rättsfall från Europadomstolen och en dom från tingsrätten. Ett avgörande från tingsrätten har typiskt sett lägre

²⁰ Se Sandren (2021) s. 51.

²¹ Se Kleineman (2018) s. 21.

²² Se Bogdan (2003); Sandgren (2021) s. 62 f.

²³ Se Kleineman (2018) s. 21; Andenæs (2009) s. 15 och 42.

²⁴ Det framgår av 2 § förordning (2021:534) om informationssamtal att myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd får meddela närmare föreskrifter om bland annat informationssamtalens innehåll; på motsvarande sätt framgår det av 51 § 5 barneloven att barne- och likestillingsdepartementet får meddela föreskrifter om medling.

²⁵ Se Andenæs (2009) s. 122 ff.

rättskällevärde än rättsfall från högsta instans. Rättsfallet används dock endast som ett exempel på hur domstolen resonerar när de prövar huruvida undantag från deltagande vid informationssamtal ska beviljas. Anledningen till att en dom från tingsrätten används är att det ännu inte hunnit komma något avgörande från Högsta domstolen i frågan.

Vidare har original- och primärkällor från respektive land studerats för att gällande rätt ska fastställas på ett så korrekt sätt som möjligt.²⁶ Att gällande rätt fastställs på ett korrekt sätt är en viktig förutsättning för att efterföljande jämförelse ska vara betydelsefull.²⁷

Den komparativa metoden lyfter blicken från det inhemska rättssystemet genom en systematisk jämförelse av två eller flera rättssystem. Att enbart redogöra för främmande rättsordningars innehåll är inte att betrakta som komparativ rätt.²⁸ I stället går den komparativa metoden ut på att jämföra de olika regleringarna och att analysera och försöka förstå likheterna och skillnaderna mellan de olika rättssystemen.²⁹ Enligt Michael Bogdan är det först i samband med en sådan jämförelse som man kan tala om komparativ rättskunskap i egentlig mening.³⁰ Vidare möjliggör den komparativa metoden en diskussion kring fördelar och nackdelar med den svenska och den norska lagstiftningen.³¹

Som konstaterats utgör inte redogörelsen av en främmande rättsordning kärnan vid en komparativ studie, utan jämförelsen. För att jämförelsen ska bli meningsfull gäller det att ställa jämförbara element i de olika rättssystemen mot varandra.³² Vid en sådan jämförelse är det viktigt att uppmärksamma att rättsliga institut och begrepp som framstår som likvärdiga kan ha olika innebörd i de olika ländernas rättssystem.³³ Därför

²⁶ Se Bogdan (2003) s. 41 f.

²⁷ Se Bogdan (2003) s. 42.

²⁸ Se Bogdan (2003) s. 56.

²⁹ Se Valguarnera (2018) s. 143.

³⁰ Se Bogdan (2003) s. 20.

³¹ Se Bogdan (2003) s. 18.

³² Se Bogdan (2003) s. 56.

³³ Se Sandgren (2021) s. 63.

bör jämförelsen snarare avse funktionen med rättsregeln än det rättsliga begreppet (*funktionalitetsprincipen*).³⁴ I uppsatsen bedrivs en komparativ jämförelse mellan det svenska institutet informationssamtal och det norska institutet medling. Trots att olika begrepp används, informationssamtal och medling, är funktionen med bestämmelserna densamma. Nämligen att förebygga vårdnadstvister genom att i ett så tidigt skede som möjligt försöka få föräldrarna att komma överens i frågor som rör barnet.³⁵ Jag har tillämpat funktionalitetsprincipen på så sätt att jag valt att jämföra två olika rättsliga institut som är avsedda att lösa samma problem.³⁶

Förhoppningen med användandet av den komparativa metoden är att öka förståelsen för det egna rättssystemet och att se den svenska rättsordningen från ett nytt perspektiv och med en viss distans.³⁷ Den komparativa metoden kan även öka förståelsen för vilka förutsättningar som får ett utländskt regelsystem att fungera på önskat sätt och huruvida samma förutsättningar finns i det inhemska rättssystemet.³⁸

Jag har valt att jämföra den svenska modellen med den norska eftersom de, trots liknande målsättning, skiljer sig åt. Det kan finnas ett intresse i att studera hur två länder tillämpat olika tillvägagångssätt för att nå liknande mål. I förarbetena till informationssamtalslagen framhålls att utredningens förslag har likheter med den norska modellen.³⁹ Den norska medlingsordningen verkar därför till viss del ha utgjort en förlaga för den svenska regleringen. Ytterligare en anledning till att Norge valts som jämförelseland är att obligatorisk medling i vårdnadsmål infördes redan år 1993. Följaktligen har landet en betydligt längre tradition inom området än Sverige, som införde informationssamtalslagen år 2022. Det är därför intressant att jämföra den nya svenska lagen med ett liknande och sedan tidigare inrättat system i Norge.

³⁴ Se Sandgren (2021) s. 63.

³⁵ Se Sandgren (2021) s. 63.

³⁶ Se Bogdan (2003) s. 58.

³⁷ Se Bogdan (2003) s. 28; Kleinman (2018) s. 42.

³⁸ Se Valguarnera (2018) s. 145.

³⁹ Prop. 2020/21:150 s. 56.

Dessa två nordiska länder lämpar sig väl för en komparativ jämförelse då det finns betydande likheter mellan rättssystemen. De nordiska rättssystemen brukar ibland karaktäriseras som en separat rättsfamilj.⁴⁰ De flesta likheterna mellan de nordiska rättssystemen återfinns inom det civilrättsliga området.⁴¹ Även när det gäller historia och kulturarv ligger Sverige och Norge relativt nära varandra.⁴² Det är dock viktigt att det utländska materialet betraktas utifrån den nationella kontexten.

1.4 Avgränsning

Tyngdpunkten i uppsatsen ligger på de obligatoriska informations- och medlingssamtalen. De frivilliga metoder för att underlätta för föräldrar att nå samförståndslösningar som tillhandahålls i Sverige kommer därför att redogöras för mer översiktligt. Detta i syfte att orientera läsaren i det svenska sammanhang som har betydelse för förståelsen för framställningen. I samma syfte kommer även en kort redogörelse för synen på samförståndslösningar i Norge att redovisas. Vidare redogör jag endast för de metoder för att nå samförståndslösningar som regleras i lag. Alternativa konfliktlösningsmetoder kommer inte att redogöras för.

I Norge är alla föräldrar med gemensamma barn under 16 år skyldiga att närvara vid medling innan de separerar, väcker talan om vårdnad, boende och umgänge samt vid flytt med barnet utomlands.⁴³ I Sverige är föräldrar däremot endast skyldiga att delta i ett informationssamtal innan rätten får ta upp ett tvistigt yrkande om vårdnad, boende och umgänge till prövning.⁴⁴ Någon motsvarande reglering, enligt vilken obligatoriska informationssamtal ska hållas i samband med skilsmässa eller flytt med

⁴⁰ Se Krunke och Thorarensen (2018) s. 7.

⁴¹ Se Krunke och Thorarensen (2018) s. 8.

⁴² Se Smith (2018) s. 107.

⁴³ Se 51 § barneloven.

⁴⁴ Se 6 kap. 17 c § FB.

barnet utomlands saknas i Sverige. Vidare gäller inte krav på deltagande i de svenska informationssamtalen om föräldrarna är ense i alla frågor som rör vårdnad, boende och umgänge. Jag har därmed valt att begränsa jämförelsen till att i Norge endast omfatta den medling som ska hållas innan ett vårdnads mål förs till domstol. Det ska dock påpekas att i Norge omfattar denna medling både de föräldrar som är eniga och de som är oeniga i frågor om vårdnad, boende och umgänge. Denna avgränsning har gjorts i ljuset av att i största möjligaste mån jämföra rättsregler från de olika länderna, vilka reglerar samma situationer.⁴⁵ Uppsatsen ämnar således inte redogöra för medlingsinstitutet i Norge i stort, utan endast i den avgränsade situationen. Vidare har vissa mer perifera aspekter av medlings- och informationssamtalens genomförande, som kostnader och sekretess för mötena, utelämnats vid redogörelsen av gällande rätt för att inte denna ska bli allt för detaljinriktad.

1.5 Forskningsläge

Då obligatoriska informationssamtal är ett nytt rättsligt institut i Sverige, finns ännu inte mycket doktrin på området.⁴⁶ Däremot är den obligatoriska medlingen i Norge väl omskriven i doktrin.⁴⁷ Den norska medlingsordningen har även utvärderats vid flera tillfällen, senast år 2011 av forskningsinstitutet SINTEF. Då undersöktes bland annat huruvida medlingsordningen är tillräckligt inriktad på de svåra fallen.⁴⁸ Även yrkesverksamma inom andra vetenskapliga discipliner, framför allt inom psykologi, har belyst hur den norska medlingsordningen fungerar.⁴⁹

Mig veterligen finns det i skrivande stund ingen liknande studie som denna.

⁴⁵ Se Bogdan (2003) s. 57.

⁴⁶ Se exempelvis Lundgren och Sunesson (2022).

⁴⁷ Se exempelvis Smith, Lødrup och Sandberg (2020); Bendiksen och Haugli (2018).

⁴⁸ Se Ådnanes et al. 2011.

⁴⁹ Se exempelvis Gulbrandsen, Wenkes doktorsavhandling *Obligatorisk mekling med foreldre i store konflikter: Vurderinger av utfall, konflikt drivende tema og hva som bidrar til at dialogene mellom dem kan fortsette*, Oslo 2015.

Det saknas en djupgående analys kring hur det rättsliga institutet informationsamtal förhåller sig till det norska institutet medling. Därför anses denna uppsats kunna bidra till forskningsläget.

1.6 Disposition

Efter uppsatsens inledande kapitel redogörs i kapitel två översiktligt för de olika metoder som finns för att underlätta för föräldrar att nå en samförståndslösning i svensk rätt. Redogörelsen behandlar både de möjligheter föräldrar har att komma överens före och under en domstolsprocess. I slutet av kapitel två redogörs även kortfattat för synen på samförståndslösningar i norsk rätt. Syftet är att ge läsaren en förståelse för rättsområdet och måla upp kontexten till det system instituten är en del av.

I kapitel tre och fyra redogörs för regleringen av det svenska institutet informationsamtal och det norska institutet medling. De båda framställningarna följer samma mönster och redogör för bland annat institutets syfte och genomförande. Tanken med att använda samma underrubriker i de båda kapitlen är att underlätta den komparativa jämförelsen genom att skapa jämförbara situationer.

I kapitel fem identifieras och analyseras likheterna och skillnaderna mellan den svenska och den norska modellen. Jämförelsen grundar sig på vad som anförts i kapitel tre och fyra och även här används samma underrubriker för att underlätta för läsaren att tillgodogöra sig resultatet.

Avslutningsvis följer en analys av de den svenska och den norska modellens för- och nackdelar. Kapitlet avslutas med en kort sammanfattning.

2. Möjligheter för föräldrar att komma överens före och under en domstolsprocess

2.1 Allmänt om samförståndslösningar i svensk rätt

Den svenska lagstiftningen präglas av en strävan efter samförståndslösningar i frågor om vårdnad, boende och umgänge. Regelverket har på olika sätt utformats för att hjälpa föräldrarna att nå enighet i frågor som rör barnet.⁵⁰ En allmän utgångspunkt är att samförståndslösningar mellan föräldrarna kan antas vara det bästa för barnet.⁵¹ När föräldrarna själva kommer överens i frågor som rör barnet leder det många gånger till mer hållbara lösningar. Normalt främjar det barnet, som då får bättre förutsättningar till lugn och ro i sin tillvaro. Kan frågor lösas i samförstånd slipper även barnet genomgå en eventuellt utdragen tvist, där barnet kan komma att användas som ett slagträ i föräldrarnas konflikt. Barnets bästa är det enda intresset av betydelse i sammanhanget, att även föräldrarna gynnas av att lösa saker i samförstånd är en annan sak.⁵² Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att det inte alltid är lämpligt att försöka få föräldrarna att komma överens. Så är exempelvis fallet om en förälder utsatt barnet eller någon annan familjemedlem för våld eller annat övergrepp.⁵³

⁵⁰ Se prop. 2005/06:99 s. 62.

⁵¹ Se prop. 2005/06:99 s. 62.

⁵² Se prop. 2005/06:99 s. 63.

⁵³ Se prop. 2020/21:150 s. 55.

2.2 Samarbetssamtal

Sedan 1970-talet har samarbetssamtal funnits som en metod för att lösa vårdnadstvister.⁵⁴ Samarbetssamtal är strukturerade samtal där oeniga föräldrar under kompetent ledning försöker resonera sig fram till en gemensam lösning på vårdnads-, boende och umgängesfrågorna.⁵⁵ Syftet med samtalen är att hjälpa föräldrarna att nå samförståndslösningar, så att dessa frågor inte blir föremål för en domstolsprocess.⁵⁶ Målsättningen är således att föräldrarna ska lösa eventuella konflikter utan domstolens medverkan.⁵⁷ Kommunerna kan vid samarbetssamtalen hjälpa föräldrarna att ingå avtal om vårdnad, boende och umgänge.⁵⁸ Även om samtalen inte resulterar i en samförståndslösning kan de leda till att föräldrarna får en större förståelse för varandras synpunkter och lär sig att hantera sina konflikter på ett sätt som inte går ut över barnet.⁵⁹

Samarbetssamtal kan initieras av en eller båda föräldrarna eller genom att domstolen beslutar om det. Om det är domstolen som initierar samarbetssamtal, krävs inte samtycke från föräldrarnas sida.⁶⁰ Samarbetssamtalen ger dock bäst resultat om de äger rum innan en process i domstol inleds och om de sker på föräldrarnas egna initiativ.⁶¹ Ju tidigare samtalen sker, desto större är möjligheterna att de lyckas ena föräldrarna.⁶²

Utgångspunkten för när en domstol bör ta initiativ till samarbetssamtal är om det kan antas tjäna något syfte. Samarbetssamtal bör inte äga rum om möjligheterna att uppnå en samförståndslösning betraktas som utsiktslösa eller uttömda.⁶³ Vidare finns det fall då det kan vara olämpligt att

⁵⁴ Se prop. 1997/98:7 s. 40.

⁵⁵ Se 5 kap. 3 § socialtjänstlagen (2001:453) (SoL); prop. 1990/91:8 s. 27.

⁵⁶ Se prop. 1990/91:8 s. 27; SOU 1995:79 s. 57.

⁵⁷ Se prop. 1981/82:168 s. 47.

⁵⁸ Se prop. 2012/13:189 s. 8.

⁵⁹ Se prop. 1990/91:8 s. 27.

⁶⁰ Se prop. 1990/91:8 s. 30.

⁶¹ Se prop. 1981/82:168 s. 47 f.; Sjösten (2020) s. 233.

⁶² Se prop. 1997/98:7 s. 45.

⁶³ Se prop. 1990/91:8 s. 30.

domstolen förordnar om samarbetsamtal, som i fall då det förekommer våld i familjen.⁶⁴ Oavsett vem som initierat samarbetsamtalet, är det kommunerna som ansvarar för att samarbetsamtal under sakkunnig ledning kan erbjudas föräldrarna.⁶⁵ Om föräldrarna inte kan komma överens vid samarbetsamtalen, hänvisas de till domstol.⁶⁶

2.3 Avtal om vårdnad, boende och umgänge

Om föräldrarna kan enas har de möjlighet att reglera frågor om vårdnad, boende och umgänge genom avtal. Möjligheten att ingå sådana avtal infördes år 1998. För att gälla ska avtalet vara skriftligt och godkännas av socialnämnden.⁶⁷ Det är kommunen som ansvarar för att föräldrar får hjälp med att träffa sådana avtal.⁶⁸

Avtalet gäller från och med den tidpunkt då det godkänns, och har samma effekt som ett domstolsavgörande.⁶⁹ Det är socialnämnden i den kommun där barnet är folkbokfört, som ska pröva huruvida ett avtal mellan föräldrarna kan godkännas.⁷⁰ Innan socialnämnden godkänner ett avtal ska den se till att frågorna om vårdnad, boende och umgänge blir tillräckligt utredda.⁷¹ Socialnämnden ska godkänna avtalet om det som parterna kommit överens om är till barnets bästa.⁷² Om avtalet går ut på gemensam vårdnad ska det godkännas om det inte är uppenbart oförenligt med barnets bästa.⁷³ Är avtalet till barnets bästa skall socialnämnden godkänna avtalet i

⁶⁴ Se prop. 1997/98:7 s. 41.

⁶⁵ Se 5 kap. 3 § SoL.

⁶⁶ Se SOU 1995:79 s. 60.

⁶⁷ Se 6 kap. 6 § FB; 6 kap. 14 a § andra stycket FB; 6 kap. 15 a § tredje stycket FB.

⁶⁸ Se 5 kap 3 § andra stycket SoL.

⁶⁹ Se SOU 2005:43 s. 561.

⁷⁰ Se 6 kap. 17 a § andra stycket FB.

⁷¹ Se 6 kap. 17 a § fjärde stycket FB.

⁷² Se SOU 2005:43 s. 562.

⁷³ Se 6 kap. 6 § andra stycket FB.

sin helhet; i annat fall skall avtalet inte godkännas. Socialnämnden kan alltså inte ändra i föräldrarnas avtal.⁷⁴

2.4 Familjerådgivning

Kommunen ska även sörja för att de föräldrar som begär det kan erbjudas familjerådgivning.⁷⁵ Med familjerådgivning avses samtal i syfte att bearbeta samlevnadskonflikter i familjer och parrelationer.⁷⁶ Familjerådgivningen är frivillig.⁷⁷ Rådgivningen kan bland annat leda till att konflikter i samband med en skilsmässa dämpas, vilket underlättar föräldrarnas framtida samarbete kring barnet.⁷⁸

2.5 Domstolens skyldighet att verka för en samförståndslösning

Domstolen ska aktivt verka för att föräldrarna förlikas eller på annat sätt uppnår en samförståndslösning vad gäller vårdnad, boende och umgänge.⁷⁹ Vid förberedelsen i ett tvistemål är syftet bland annat att klarlägga om det finns förutsättningar för en samförståndslösning.⁸⁰ En förutsättning är dock att en samförståndslösning inte är olämplig med hänsyn till målets beskaffenhet och övriga omständigheter, samt att den är förenlig med barnets bästa.⁸¹ Om en part klart motsätter sig detta får inte heller denne tvingas att delta i en diskussion om en samförståndslösning. Detta då parterna har en befogad rätt att få sin tvist prövad och avgjord i sak av rätten.⁸²

⁷⁴ Se Sjösten (2020) s. 250.

⁷⁵ Se 5 kap. 3 § andra stycket SoL.

⁷⁶ Se 5 kap. 3 § tredje stycket SoL.

⁷⁷ Se prop. 1993/94:4 s. 3.

⁷⁸ Se prop. 1993/94:4 s. 4.

⁷⁹ Se 42 kap. 17 § första stycket rättegångsbalken (RB).

⁸⁰ Se 42 kap. 6 § andra stycket femte punkten RB.

⁸¹ Se 42 kap. 17 § första stycket RB; prop. 2005/06:99 s. 62 f.

⁸² Se prop. 2005/06:99 s. 104.

Bakom domstolens skyldighet att verka för en samförståndslösning, ligger bedömningen att det för det mesta är värdefullt om föräldrarna kan nå en samförståndslösning.⁸³ Detta då samförståndslösningar bedöms vara bäst för barnet.⁸⁴

2.6 Medling

Sedan 2006 har domstolen möjlighet att i mål om vårdnad, boende eller umgänge uppdra åt en medlare att försöka få föräldrarna att nå en samförståndslösning.⁸⁵ Möjligheten för domstolen att utse en medlare är tänkt att komma till användning främst i de fall där samarbetsamtal redan ägt rum, utan att föräldrarna nått en överenskommelse.⁸⁶ Domstolen kan besluta om medling oberoende av föräldrarnas samtycke. Däremot kan det vara svårt för medlaren att genomföra sitt uppdrag om en part motsätter sig medlingen.⁸⁷

Domstolens möjlighet att utse en medlare utgör således ytterligare ett sätt för föräldrarna att med hjälp av en neutral person försöka komma överens om de frågor de är oeniga om.⁸⁸ En medlare kan dessutom gå betydligt längre i sina försök att ena föräldrarna än vad en domare kan.⁸⁹ Enligt Mats Sjösten är därför medling ibland det bästa sättet för att nå en samförståndslösning.⁹⁰

⁸³ Se prop. 2005/06:99 s. 63.

⁸⁴ Se avsnitt 2.1 ovan.

⁸⁵ Se 6 kap. 18 a § första stycket FB.

⁸⁶ Se prop. 2005/06:99 s. 64.

⁸⁷ Se prop. 2005/06:99 s. 64 och 91.

⁸⁸ Se prop. 2005/06:99 s. 64.

⁸⁹ Se prop. 2005/06:99 s. 63.

⁹⁰ Se Sjösten (2020) s. 262.

2.7 Kort om samförståndslösningar i norsk rätt

Hur vårdnads mål ska behandlas framgår av kapitel sju i den norska barneloven. Barneloven bygger på uppfattningen att det i de flesta fall är bäst för barnet att föräldrarna kommer överens⁹¹, eftersom det kan verka konfliktdämpande och ge en bättre grogrund för föräldrarnas framtida samarbete.⁹² Utgångspunkten är att de flesta föräldrar vill sina barn väl, och är bäst lämpade att hitta den bästa lösningen för barnet.⁹³ Undersökningar visar även att föräldrar tenderar att vara mer nöjda och i större utsträckning efterleva avtal som de själva har förhandlat fram.⁹⁴

Tanken är således att föräldrarna själva ska avgöra vad som är den bästa lösningen för barnet. Det är dock inte alltid föräldrarna kan komma överens och därför finns det ett behov av rättslig avgörelse. Även i dessa fall ger barneloven flera hänvisningar i riktning mot att fortsätta försöka nå enighet och överenskommelser, även om ärendet är på väg till eller redan upptaget i domstol. För det första är föräldrarna som huvudregel skyldiga att delta vid medling innan ett ärende kan väckas.⁹⁵ Även efter det att målet har väckts ska domaren i varje skede av processen överväga om det är möjligt att nå en förlikning mellan föräldrarna.⁹⁶ Likaså ska advokater som arbetar med ärenden enligt barneloven överväga om det är möjligt för parterna att komma överens och informera dem om rätten till medling.⁹⁷ Detta då målsättningen med regelverket är att saken ska lösas i enighet och inte genom dom.⁹⁸

⁹¹ Se NOU 1998:17 s. 30.

⁹² Se Bendiksen och Haugli (2018) s. 157.

⁹³ Se Bendiksen och Haugli (2018) s. 120.

⁹⁴ Se Moxnes (2003) s. 134 f.

⁹⁵ Se Bendiksen och Haugli (2018) s. 120.

⁹⁶ Se 59 § andra stycket barneloven.

⁹⁷ Se 49 § barneloven.

⁹⁸ Se Smith, Lødrup och Sandberg (2020) s. 124.

3. Den svenska modellen - obligatoriska informationssamtal

3.1 Bakgrund och syfte

Införandet av lagen (2021:530) om informationssamtal (informationssamtalslagen) utgör en del av en reform på familjerättens område, som syftar till att stärka barnrättsperspektivet i vårdnadsprocessen, underlätta för föräldrar att nå samförståndslösningar och förstärka skyddet för barn som riskerar att fara illa.⁹⁹

Som konstateras i avsnitt 2 är utgångspunkten i svensk rätt att samförståndslösningar mellan föräldrar i vårdnadsfall anses vara det bästa för barnet. Enligt dagens regelverk finns det därför flera möjligheter att hjälpa föräldrarna nå en samförståndslösning, vilka redogörs för i avsnitt 2.¹⁰⁰ Trots att samtliga kommuner erbjuder föräldrar samarbetsamtal, familjerådgivning och hjälp med att träffa avtal om vårdnad, boende och umgänge har antalet vårdnadstvister i domstol ökat.¹⁰¹

År 2014 tillsätter regeringen en utredning som bland annat får i uppdrag att kartlägga och analysera orsakerna till ökningen av antalet vårdnadsfall i Sverige.¹⁰² I betänkandet redovisas att vårdnadsfallen ökat med 40–50 procent mellan åren 2006 och 2015, från knappt 3 000 mål till drygt 4 000 mål.¹⁰³ Bedömningen i betänkandet är att ökningen av vårdnadsfall beror på ett antal faktorer. En sannolik förklaring är brister i arbetet med att förebygga konflikter mellan föräldrar och på så sätt minska antalet vårdnadstvister.¹⁰⁴ Av betänkandet framgår att det inleds en del processer i

⁹⁹ Se prop. 2020/21:150 s. 1.

¹⁰⁰ Se prop. 2020/21:150 s. 55.

¹⁰¹ Se SOU 2017:6 s. 212.

¹⁰² Se SOU 2017:6 s. 25.

¹⁰³ Se prop. 2020/21:150 s. 36; SOU 2017:6 s. 136.

¹⁰⁴ Se SOU 2017:6 s. 29 och 136.

domstol, trots att frågorna hade kunnat lösas på annat sätt.¹⁰⁵ Det framgår även att många föräldrar når en överenskommelse under processens gång, ibland i nästan omedelbar anslutning till att talan väckts.¹⁰⁶ Utredningen konstaterar att samhället inte lyckats nå ut med information till föräldrar, som inte är överens i frågor om vårdnad, boende och umgänge. I många av fallen känner dessa föräldrar inte till tillgängliga stöd- och hjälpinsatser som samhället erbjuder för att motverka konflikter om barn. Det medför att det stöd och den hjälp som finns att få inte utnyttjas. Vidare finns det bland vissa föräldrar en okunskap om regelverket kring vårdnad, boende och umgänge, samt en övertro kring vad en domstolsprocess kan åstadkomma.¹⁰⁷

En annan faktor som sannolikt påverkat målutvecklingen är förekomsten av återkommande processer mellan samma föräldrar om samma barn.

Utredningen valde att från Sveriges samtliga tingsrätter begära in de fem första domarna som meddelades efter den 1 februari 2014, där det förekom ett tvistigt yrkande om vårdnad om barn.¹⁰⁸ Av utredningen framgick det att i 40 procent av fallen hade föräldrarna tidigare tvistat om barnet i domstol.¹⁰⁹

För att förmå föräldrar som överväger att inleda en tvist, att i stället försöka komma överens i frågor som rör barnet, införs obligatoriska informationssamtal i vårdnadsfall.¹¹⁰ Lagen om informationssamtal trädde i kraft den 1 januari 2022, medan kravet på att en förälder måste ha deltagit i ett informationssamtal för att få framställa ett tvistigt yrkande trädde i kraft den 1 mars 2022.¹¹¹ Syftet med informationssamtalen är att skona barnet från föräldrarnas tvist samt ge föräldrarna information som kan underlätta för dem, att i ett tidigt skede hitta den lösning som är bäst för barnet.¹¹² En

¹⁰⁵ Se prop. 2020/21:150 s. 55.

¹⁰⁶ Se prop. 2020/21:150 s. 55.

¹⁰⁷ Se prop. 2020/21:150 s. 55 f.

¹⁰⁸ Se SOU 2017:6 s. 144.

¹⁰⁹ Se SOU 2017:6 s. 149.

¹¹⁰ Se SOU 2017:6 s. 244.

¹¹¹ Se prop. 2020/21:150 s. 2.

¹¹² Se prop. 2020/21:150 s. 56 och 64.

sådan ordning anses kunna motverka tvister om barn i frågor som rör vårdnad, boende och umgänge. Dels genom att förebygga att allvarliga konflikter mellan parterna uppstår, dels genom att föräldrarna efter samtalen väljer andra lösningsmetoder än att väcka talan i domstol. Avsikten med samtalen är således att ge föräldrarna information som i förlängning kan leda till att de kommer överens och löser saker i samförstånd.¹¹³

3.2 Genomförande

Kommunen ansvarar för att informationssamtal under kompetent ledning kan hållas med föräldrar som överväger att framställa ett tvistigt yrkande i domstol om vårdnad, boende eller umgänge.¹¹⁴ Huvudregeln är att det är socialnämnden i den kommun där barnet är folkbokförd, som ansvarar för att informationssamtal kan hållas.¹¹⁵ För de fall barnet inte är folkbokförd i Sverige, är ansvarig kommun i stället den kommun där någon av föräldrarna är folkbokförd.¹¹⁶

Informationssamtal ska hållas med föräldrar som har gemensamma barn under 18 år¹¹⁷ som inte är överens i frågor om vårdnad, boende och umgänge.¹¹⁸ Informationssamtal ska initieras av en förälder.¹¹⁹ Även om det endast är en av föräldrarna som begär informationssamtal, ska båda föräldrarna erbjudas sådana samtal.¹²⁰ Om en förälder begär informationssamtal ska socialnämnden erbjuda föräldrarna samtal så snart det är möjligt, dock senast inom fyra veckor från begäran. Om det finns särskilda skäl kan samtalen få erbjudas vid en senare tidpunkt.¹²¹ Ett

¹¹³ Se prop. 2020/21:150 s. 57.

¹¹⁴ Se 5 kap. 3 a § SoL; prop. 2020/21:150 s. 64.

¹¹⁵ Se 2 § lag (2021:530) om informationssamtal (informationssamtalslagen).

¹¹⁶ Se 4 § informationssamtalslagen.

¹¹⁷ I Sverige kan föräldrar tvista om barnet i frågor om vårdnad, boende och umgänge fram till dess att barnet blivit myndigt, det vill säga då barnet fyllt 18 år; 6 kap. 5 § första stycket FB; 6 kap. 14 a § första stycket FB; 6 kap. 15 a § första stycket FB; 6 kap. 17 c första stycket FB.

¹¹⁸ Se 1 § informationssamtalslagen.

¹¹⁹ Se 1 § informationssamtalslagen.

¹²⁰ Se Lundgren och Sunesson (2022) s. 146.

¹²¹ Se 5 § informationssamtalslagen.

exempel på vad som utgör särskilda skäl är om båda föräldrar kommer överens om att informationssamtalen kan hållas vid ett senare tillfälle.¹²²

Det är angeläget att frågor om vårdnad, boende och umgänge får en skyndsam lösning, inte minst sett ur barnets perspektiv. Det är därför viktigt att informationssamtalen inte i någon vidare omfattning fördröjer de mål som ändå går till domstol. Att en domstolsprocess fördröjs med upp till fyra veckor anser regeringen vara en acceptabel fördröjning, sett i ljuset av att samtalen förutses leda till fler samförståndslösningar och färre domstolsprocesser.¹²³

För att informationssamtalen ska leda till så goda resultat som möjligt är utgångspunkten att föräldrarna ska delta samtidigt. Ett gemensamt informationssamtal anses öka chanserna för att parterna ska träffa en överenskommelse.¹²⁴ Socialnämnden ska därför verka för att båda föräldrar närvarar vid samma informationssamtal.¹²⁵ Om någon av föräldrarna begär det, eller om det finns särskilda skäl, ska socialnämnden i stället erbjuda föräldrarna enskilda samtal.¹²⁶ En förälder som är tydlig med att denne inte vill träffa den andra föräldern för ett gemensamt informationssamtal ska inte pressas till att göra det.¹²⁷ Vidare bör samtalsledaren överväga att erbjuda föräldrarna enskilda samtal om en förälder uppger att det förekommit våld eller andra övergrepp, hot, missbruk, psykisk ohälsa eller andra problem i familjen.¹²⁸ Detta för att förhindra en situation, där den förälder som blivit utsatt för exempelvis våld av den andra föräldern, tvingas träffa honom eller henne.¹²⁹

¹²² Se Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd Obligatoriska informationssamtal - kunskapsstöd till familjerättsverksamheterna s. 23.

¹²³ Se prop. 2020/21:150 s. 68.

¹²⁴ Se prop. 2020/21:150 s. 58.

¹²⁵ Se prop. 2020/21:150 s. 58; HSLF-FS 2022:18 s. 4.

¹²⁶ Se 6 § informationssamtalslagen.

¹²⁷ Se prop. 2020/21:150 s. 163.

¹²⁸ Se HSLF-FS 2022:18 s. 4.

¹²⁹ Se prop. 2020/21:150 s. 58.

Efter avslutat informationssamtal ska samtalsledaren, i direkt anslutning till att samtalet har genomförts, utfärda ett samtalsintyg till den eller de föräldrar som har deltagit i samtalet.¹³⁰ Detta för att tingsrätterna på ett effektivt sätt ska kunna kontrollera att kravet på deltagande i informationssamtal är uppfyllt.¹³¹ Samtalsintyget ska innehålla uppgifter om föräldrarnas namn och personnummer, ansvarig samtalsledare och kommun, om samtalet hölls gemensamt eller enskilt samt när det ägde rum.¹³²

3.3 Informationssamtalens innehåll

Innehållet i informationssamtalet ska bidra till att förebygga och dämpa eventuella konflikter mellan föräldrar. Vidare ska innehållet i samtalen leda till att föräldrarna, med utgångspunkt från barnets bästa, kommer överens.¹³³ Informationen som lämnas vid samtalen ska anpassas efter den enskilda familjens behov och förutsättningar.¹³⁴

Vid informationssamtalen ska föräldrarna få relevant information som syftar till att de ska hitta den lösning som blir bäst för barnet i frågor om vårdnad, boende och umgänge. Föräldrarna ska även, om det inte är olämpligt, erbjudas samarbetsamtal och efter behov erbjudas stöd och hjälp i annan form.¹³⁵

Samtalsledaren ska bland annat informera föräldrarna om den rättsliga regleringen av vårdnad, boende och umgänge, hur en domstolsprocess kan påverka barnet, och vad en sådan process faktiskt kan åstadkomma.¹³⁶ Föräldrarna ska också få information om hur en föräldrakonflikt påverkar barnet, och de olika former av konfliktlösning som erbjuds. Även relevant

¹³⁰ Se 8 § informationssamtalslagen; 9 § HSLF-FS 2022:18.

¹³¹ Se prop. 2020/21:150 s. 69.

¹³² Se 8 § informationssamtalslagen; HSLF-FS 2022:18 bilaga 1.

¹³³ Se 5 § HSLF-FS 2022:18.

¹³⁴ Se 6 § HSLF-FS 2022:18.

¹³⁵ Se 7 § informationssamtalslagen.

¹³⁶ Se 7 § HSLF-FS 2022:18; prop. 2020/21:150 s. 56.

information om vilka särskilda insatser som finns vid våld eller hot i en nära relation ska ges vid samtalen.¹³⁷

3.4 Samtalsledarens utbildning och kompetens

En viktig förutsättning för att informationssamtalen ska uppnå så goda resultat som möjligt, är att de hålls under sakkunnig ledning. Det är därför centralt att det finns kompetent personal inom socialnämnderna som kan hålla i samtalen. Regeringen konstaterar att innehållet för samtalen är sådant som personalen på kommunernas familjerätter redan bör ha kunskap om, varför inga ytterligare utbildningsinsatser i exempelvis konflikthantering är nödvändiga. För att garantera samtalsledarnas kompetens har dock regeringen gett Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFoF) i uppdrag att ta fram allmänna råd om vilken kompetens samtalsledarna bör ha.¹³⁸

Samtalsledaren bör ha svensk socionomexamen eller annan relevant högskoleexamen. Personal som självständigt ska hålla i ett informationssamtal, bör därtill ha minst två års erfarenhet av arbete inom området vårdnad, boende och umgänge. Vidare bör samtalsledaren ha teoretiska kunskaper och praktiska erfarenheter av relevant lagstiftning och praxis inom det familjerättsliga området. Samtalsledaren bör även ha erfarenhet av att samtala med föräldrar och barn, vetskap om barns behov i samband med föräldrarnas separation, samt kriser och konflikter som kan uppstå vid en separation. Slutligen bör samtalsledaren ha kunskap om konsekvenserna av våld och hot i nära relation, psykisk ohälsa eller beroendeproblematik i familjen, samt vad det innebär för ett barn att bevittna våld.¹³⁹

¹³⁷ Se 7 § HSLF-FS 2022:18.

¹³⁸ Se prop. 2020/21:150 s. 69.

¹³⁹ Se HSLF-FS 2022:18 s. 3.

3.5 Barns deltagande

Det finns inget krav på att barn ska delta i informationssamtalen. Om barnet, en eller båda vårdnadshavarna begär det, bör socialnämnden erbjuda barnet en samtalstid. Om ett barn deltar vid informationssamtalet ska informationen anpassas till barnets individuella förutsättningar.¹⁴⁰

Enligt artikel 12 i Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) har barn rätt att fritt uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör barnet. Trots att informationen som ges vid samtalen till stor del rör barn och barns behov, är det föräldrarna som är adressaterna. Samtalen i sig kommer inte att påverka barnets situation, men däremot kan det resultera i olika insatser som påverkar barnet, direkt eller indirekt. Det kan exempelvis handla om att föräldrarna ingår ett avtal om vårdnad, boende och umgänge.¹⁴¹ Regeringens bedömning är att barn har rätt att få komma till tals i sådana efterföljande åtgärder, men att det inte bör införas någon reglering om att barn ska delta vid informationssamtal.¹⁴² Syftet med samtalen är att förebygga och dämpa eventuella konflikter mellan föräldrarna, och på så sätt skona barnet från en domstolsprocess.¹⁴³ Att göra barn delaktiga i ett sådant tidigt skede, när det ännu är osäkert huruvida en process om barnet överhuvudtaget kommer att inledas, anses leda till onödig oro hos barnet.¹⁴⁴ Det finns därför ingen reglering om barns delaktighet i informationssamtalslagen.¹⁴⁵

¹⁴⁰ Se HSLF-FS 2022:18 s. 4.

¹⁴¹ Se prop. 2020/21:150 s. 58; SOU 2017:6 s. 238.

¹⁴² Se prop. 2020/21:150 s. 58.

¹⁴³ Se SOU 2017:6 s. 238.

¹⁴⁴ Se prop. 2020/21:150 s. 58.

¹⁴⁵ Se Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd Obligatoriska informationssamtal - kunskapsstöd till familjerättsverksamheterna s. 26.

3.6 Informationssamtal som processförutsättning

För att domstolen, när föräldrarna inte kan komma överens i sakfrågan, ska få ta upp ett yrkande om vårdnad, boende och umgänge till prövning ska en förälder som framställer ett sådant yrkande ha deltagit i ett informationssamtal.¹⁴⁶ Samtalet ska ha ägt rum inom ett år före det att yrkandet framställs.¹⁴⁷ För att styrka att kravet på deltagande i informationssamtal är uppfyllt ska en förälder lämna in ett giltigt samtalsintyg.¹⁴⁸

Om kravet på deltagande i informationssamtal inte är uppfyllt, och det inte har framkommit uppgifter som utgör grund för att undanta parten från kravet på informationssamtal, ska rätten avvisa samtliga yrkanden om vårdnad, boende och umgänge i målet. Informationssamtalen utgör således i vissa fall en processförutsättning i dessa mål.¹⁴⁹ En sådan ordning säkerställer att alla föräldrar som överväger att väcka talan i domstol, nås av relevant information om bland annat den rättsliga regleringen och alternativa metoder för konfliktlösning, innan processen inleds.¹⁵⁰

Det går inte att bortse från att det kan finnas situationer när en förälder måste kunna få sina yrkanden prövade, trots att denne inte deltagit i ett informationssamtal. Så kan vara fallet i situationer, där det med hänsyn till barnets bästa, framstår som särskilt viktigt att få till ett skyndsamt beslut. Det kan exempelvis röra sig om att det finns en omedelbar risk för att barnet olovligen förs ur landet, utsätts för våld eller övergrepp eller på annat sätt far illa. Andra fall då det kan vara motiverat att göra undantag från kravet på deltagande i informationssamtal, är när föräldrarna nyligen deltagit i

¹⁴⁶ Se 6 kap. 17 c § första stycket FB.

¹⁴⁷ Se prop. 2020/21:150 s. 59.

¹⁴⁸ Se prop. 2020/21:150 s. 69.

¹⁴⁹ Se 6 kap. 17 c § FB.

¹⁵⁰ Se prop. 2020/21:150 s. 57; SOU 2017:6 s. 234.

samarbetssamtal, om det inte går att nå en förälder eller om en förälder är allvarligt sjuk eller av andra skäl inte är tillgänglig. Det finns därför utrymme för domstolen att göra undantag från kravet på deltagande, om det finns särskilda skäl.¹⁵¹ Undantagsbestämmelsen ska tillämpas restriktivt. Att en förälder av någon anledning inte vill träffa den andra föräldern för ett informationssamtal, anses normalt sett inte utgöra särskilda skäl. I en sådan situation kan en förälder i stället välja att delta vid enskilda samtal. Detsamma gäller om det förekommit våld eller andra övergrepp mellan föräldrarna. Regeringen anser att det i en sådan situation kan vara värdefullt för en förälder att bli informerad om och efter behov erbjudas de insatser som finns tillgängliga, vid förekomst av våld i familjen. Då en förälder även har rätt till ett enskilt samtal, behöver den inte mot sin vilja träffa den andra föräldern. Därför görs det inget generellt undantag från plikten att närvara vid informationssamtal i situationer där uppgifter om våld förekommit.¹⁵² Domstolens bedömning av om det föreligger särskilda skäl måste göras utifrån omständigheterna i det enskilda målet och ska grundas på de uppgifter en förälder framställer i samband med ett tvistigt yrkande.¹⁵³

I Mål nr T 3996-22 avvisades talan, då den part som ansökt om stämning inte deltagit i informationssamtal och tingsrätten inte fann undantagsbestämmelsen tillämplig. Den stämmande parten angav att det vore direkt olämpligt att försöka få parterna att komma överens och att informationssamtal, även enskilda sådana, inte borde genomföras. Detta då hon utsatts för omfattande våld och nu bodde på ett skyddat boende. I sina skäl för beslutet att avvisa talan, hänvisade tingsrätten till ett uttalande i förarbetet, som anger att förekomst av våld mellan föräldrarna inte anses utgöra särskilda skäl. Däremot kan föräldern i ett sådant fall ha rätt till ett enskilt samtal.¹⁵⁴

¹⁵¹ Se 6 kap. 17 c § andra stycket FB; prop. 2020/21:150 s. 62 f.

¹⁵² Se prop. 2020/21:150 s. 62.

¹⁵³ Se prop. 2020/21:150 s. 146.

¹⁵⁴ Se prop. 2020/21:150 s. 146; prop. 2020/21:150 s. 62.

Kravet på deltagande i informationssamtal ska inte heller gälla när ett yrkande om vårdnad, boende eller umgänge redan är upptaget till prövning i målet.¹⁵⁵ Om endast en förälder deltar i ett informationssamtal och denne därefter framställer ett tvistande yrkande om vårdnad, boende och umgänge faller kravet på deltagande i informationssamtal för den andra föräldern bort. Den andra föräldern kan således framställa egna yrkanden i målet, utan att först ha deltagit i ett informationssamtal.¹⁵⁶

Vid införandet av den nya lagen, diskuterades huruvida ett krav på deltagande i informationssamtal är förenligt med rätten till domstolsprövning. Enligt 2 kap. 11 § andra stycket regeringsformen (RF) ska en rättegång genomföras rättvist och inom skälig tid. Bestämmelsen ansluter till artikel 6.1 i Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (EKMR), av vilken det följer att var och en är berättigad till en rättvis och offentlig rättegång vid prövningen av hans eller hennes civila rättigheter. Denna ska ske inom skälig tid och inför en oavhängig och opartisk domstol. Rätten till domstolsprövning får dock begränsas, om begränsningen tjänar ett legitimt ändamål och står i rimlig proportion till detta ändamål. Då talan kan väckas först efter att föräldrarna deltagit i ett informationssamtal, ska även tiden för samtalen räknas in i den tid som ska bedömas enligt artikel 6.1. Stöd för detta finns enligt regeringen i praxis från den Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (Europadomstolen).¹⁵⁷ Syftet, att få föräldrarna att i ett tidigt skede hitta den lösning som är bäst för barnet och på så sätt skona dem från en tvist, måste enligt regeringen anses vara ett legitimt syfte. Kravet på deltagande i informationssamtal anses inte stå ur proportion med beaktande av syftet. Regeringen anser därför att regleringen inte står i strid med rätten till domstolsprövning.¹⁵⁸

¹⁵⁵ Se 6 kap. 17 c § första och andra stycket FB.

¹⁵⁶ Se prop. 2020/21:150 s. 145.

¹⁵⁷ Se König mot Tyskland, punkt 98; Erkner och Hofauer mot Österrike punkt 64.

¹⁵⁸ Se prop. 2020/21:150 s. 63 f.

4. Den norska modellen - obligatorisk medling

4.1 Bakgrund och syfte

I Norge har det sedan 1993 varit obligatoriskt för föräldrar att medla innan de kan väcka talan om vårdnad, boende och umgänge i domstol.¹⁵⁹ Fram till 1993 omfattade obligatorisk medling endast gifta par som skulle separera, och det uttalade syftet var att försöka bevara äktenskapet.¹⁶⁰ Denna äktenskapsmedling visade sig dock fungera dåligt, och många människor såg medlingen endast som en formalitet. Samtidigt uttryckte föräldrar som befann sig i en separation ett tydligt behov av en instans där de kunde få information och hjälp med att komma överens om barnet. Många föräldrar gav även uttryck för ett behov att diskutera sina barns känslomässiga reaktioner i samband med separationen. Att avskaffa medlingssystemet utan att ersätta det med ett annat system framstod därmed som en dålig idé.¹⁶¹ Äktenskapsmedlingen ersattes i stället av en ny medlingsordning enligt vilken makar med gemensamma barn under 16 år, i mål om hemskillnad och äktenskapsskillnad, är skyldiga att närvara vid medling innan målet förs till domstol.¹⁶²

Då kravet på medling enligt den nya ekteskapsloven endast gällde gifta föräldrar med gemensamma barn, kom den inte barn med ogifta föräldrar till nytta. Forbruker- og administrasjonskomiteen påpekade att barnets behov av att föräldrarna når en bra överenskommelse om vårdnad, boende och umgänge är detsamma, oavsett om föräldrarna är gifta eller inte. Vidare är barnets upplevelse av och eventuellt delaktighet i föräldrarnas konflikt oberoende av föräldrarnas civilstånd.¹⁶³

¹⁵⁹ Se Ot.prp. nr. 91 (1991–1992) s. 3.

¹⁶⁰ Se NOU 1998:17 s. 29; lov 31. mai 1918 nr. 2 om indgåelse og oppløsning av egteskap.

¹⁶¹ Se Ot.prp. nr. 28 (1990–1991) s. 37 f.

¹⁶² Se 26 § första stycket lov 4. juli 1991 nr. 47 om ekteskap (ekteskapsloven).

¹⁶³ Se Innst. O. nr. 97 (1991–1992) s. 3.

Då det inte fanns några formella regler vid upplösandet av relationen för ogifta, gick det inte att fånga upp hela denna grupp med regler om obligatorisk medling. Däremot, om det uppstod en tvist om vårdnad etcetera och ärendet skulle föras till domstol, fanns det en möjlighet att införa obligatorisk medling som ett villkor för att få ärendet prövat. Regeringen lade därför fram ett förslag om att i barnloven införa en bestämmelse om obligatorisk medling för föräldrar, innan de kan väcka talan i ett vårdnadsfall.¹⁶⁴ Regeringens förslag godkändes enhälligt av Stortinget i september 1992 och lagändringen trädde i kraft året därpå.¹⁶⁵

Djupa och ihållande konflikter mellan föräldrarna är en av de saker som skapar störst problem för barnet vid föräldrarnas uppbrott. I de fall föräldrarna inte lyckas skydda barnet från konflikten, kan det leda till permanent skada för barnet.¹⁶⁶ Ordningen med obligatorisk medling är i första hand motiverad med hänsyn till barnet, och önskan att i största möjligaste mån skona dem från föräldrarnas eventuella konflikter vid ett uppbrott.¹⁶⁷ Syftet med medlingen är att föräldrarna ska nå en skriftlig överenskommelse om vårdnad, boende och umgänge, där vikt läggs vid vad som blir det bästa arrangemanget för barnet.¹⁶⁸

År 2007 förändrades tidsramen för medling. Ändringen innebar att antalet obligatoriska medlingstimmar för föräldrarna reducerades från dåvarande tre timmar till en timme, medan det totala antalet tillgängliga medlingstimmar ökade från fyra till sju timmar. Syftet med dessa förändringar var att stärka medlingssystemet genom att skraddarsy det efter de par som behöver det mest. Departementet ansåg att man med en sådan ordning utnyttjar resurserna bättre då medlingen görs mer flexibel och anpassas till de enskilda fallen, så att mindre tid kan läggas på föräldrar som inte har nytta av medling och mer tid på föräldrar med stora konflikter. Föräldrar som är

¹⁶⁴ Se Innst. O. nr. 97 (1991–1992) s. 3.

¹⁶⁵ Se Odels- og lagtingsvedtak 7. og 22 september 1992 s. 1009 f.; besl. O. nr. 132 (1991–1992).

¹⁶⁶ Se Ot.prp. nr. 103 (2004–2005) s. 16.

¹⁶⁷ Se Ot.prp. nr. 91 (1991–1992) s. 1.

¹⁶⁸ Se 52 § barnloven; Ot.prp. nr. 91 (1991–1992) s. 1.

överens eller som inte vill medla, är endast skyldiga att närvara vid en timmes medling. Detta då medling är en process som kräver att parterna är villiga att förhandla, och därför är svår att genomföra med tvång. Således är det endast de föräldrar som är motiverade att medla vidare utöver den första timmen som behöver göra det.¹⁶⁹

En av avsikterna med omorganisationen av medlingsordningen 2007, var att ge mer tid till föräldrar med stora konflikter. Utvärderingen som SINTEF gjort 2011 visar att så inte har skett. Det har visat sig svårt att få föräldrapar med hög konfliktnivå att ta del av det frivilliga medlingserbudandet som ett alternativ till rättegång. En relativt hög andel föräldrar (22 procent) avslutar medlingen efter den första obligatoriska timmen, utan avtal.¹⁷⁰ I nästan hälften av fallen där medlingen avslutades efter en timme utan att något avtal ingåtts ansåg medlaren att föräldrarna var i behov av flera medlingstimmar, men att det var svårt att hitta tiden till att motivera föräldrarna att acceptera erbjudandet om ytterligare medling. Att ”hålla fast” de föräldrar som önskar avsluta medlingen utan att ha uppnått ett avtal, är enligt medlarna den största utmaningen med dagens medlingssystem.¹⁷¹

År 2018 tillsattes ett lagutskott som fick i uppdrag att revidera barneloven.¹⁷² Utskottet föreslog väsentliga ändringar beträffande medlingsordningen, för att fler mål ska kunna lösas utanför domstol. Enligt utskottets förslag måste föräldrar närvara vid sex timmars obligatorisk medling, innan ärendet kan tas upp till domstol. Antalet obligatoriska medlingstimmar skulle enligt förslaget ökas från en timme till sex timmar. Vidare föreslogs att barn skulle ges en självständig rätt att bli hörd när ett ärende är på medlingsstadiet, oavsett föräldrarnas samtycke.¹⁷³ Utredningens förslag om en ny modernare barneloven är i skrivande stund under remissbehandling.

¹⁶⁹ Se Ot.prp. nr. 103 (2004–2005) s. 18.

¹⁷⁰ Ådnanes et al. 2011 s. 131.

¹⁷¹ Ådnanes et al. 2011 s. 72.

¹⁷² Se NOU 2020:14 s. 15.

¹⁷³ Se NOU 2020:14 s. 288.

4.2 Genomförande

Barne-, ungdoms- og familieetaten (Bufetat) ansvarar för att det finns en kvalificerad medlingsapparat. Medlingen ska vara geografiskt tillgänglig, utan väsentlig väntetid och ge användarna ett visst val när det gäller medlare.¹⁷⁴ Föräldrarna bör erbjudas den första medlingstimmen inom tre veckor efter begäran.¹⁷⁵ Bufetat bestämmer även vem som kan vara medlare och ger medlingstillstånd.¹⁷⁶

Medling enligt barneloven ska hållas på den plats i landet där målet ska behandlas i domstol. Om föräldrarna är överens, kan de dock besluta om att medla någon annanstans.¹⁷⁷ När det finns särskilt tungt vägande skäl, kan medlaren bestämma att det ska medlas på den plats i landet där den andra föräldern bor.¹⁷⁸ Föräldrar som bor väldigt långt ifrån varandra kan undantagsvis träffa var sin medlare och medla via telefon- eller videosamtal. En begäran om telefon- eller videomedling ska avslås av medlaren, om det inte anses lämpligt i det specifika fallet.¹⁷⁹

Utgångspunkten är att föräldrarna är skyldiga att infinna sig personligen och samtidigt vid medlingen. Om starka skäl talar för det, kan medlaren dock bestämma att föräldrarna ska medla var för sig. I särskilda fall kan medlaren även ge tillstånd till att en eller båda föräldrar får ta med sig ett ombud till medlingen.¹⁸⁰ En förälder är inte skyldig att närvara vid medlingen om tvingande skäl hindrar det, exempelvis allvarlig sjukdom. Det är medlaren som avgör huruvida tvingande skäl föreligger. Om den part som inte begärt medling är bosatt i utlandet, krävs inte medling för denna förälder. När båda

¹⁷⁴ Se 3 § meklingsföreskriften.

¹⁷⁵ Se rundskriv 10/2021 s. 12.

¹⁷⁶ Se 3 § meklingsföreskriften.

¹⁷⁷ Se 5 § första stycket meklingsföreskriften.

¹⁷⁸ Se 5 § andra stycket meklingsföreskriften.

¹⁷⁹ Se 5 § tredje stycket meklingsföreskriften.

¹⁸⁰ Se 7 § första stycket meklingsföreskriften.

föräldrar, eller den som begär medling, bor utomlands kan Bufetat i särskilda fall medge undantag från närvaroskyldigheten.¹⁸¹

Det är således medlaren som avgör om medling begärts på rätt sätt, om föräldrarna har giltigt frånvaroskäl, om dispens från närvaroplikten eller separat medling ska beviljas samt om parterna får ta med sig ett ombud till medlingen. Medlarens beslut om hur ärendet ska behandlas kan inte överklagas.¹⁸²

Efter en timmes medling ska ett medlingsintyg utfärdas, även om föräldrarna vill medla vidare. Om någon av föräldrarna inte närvarat vid medlingen får han eller hon inget medlingsintyg. Vid separat medling utfärdas medlingsintyget efter att båda föräldrarna har medlat.¹⁸³ I vissa fall kan konfliktnivån mellan parterna vara såpass hög, att den ena föräldern vägrar att infinna sig för medling. Personen i fråga kan dock inte stoppa ärendet genom sin frånvaro. Detta då den som kommer till medlingen har rätt att få ett medlingsintyg, även om den andra föräldern inte dyker upp. Den som har medlat kommer därmed kunna föra ärendet vidare.¹⁸⁴ I realiteten är det bara den part som vill väcka talan i domstol som är tvingad att infinna sig vid medlingen. Vad gäller den andra parten finns inga tillgängliga tvångsmedel för att tvinga honom eller henne att dyka upp.¹⁸⁵

Av medlingsintyget ska det framgå vem som varit medlare, datum för utfärdandet av intyget och om endast en förälder närvarade vid medlingen.¹⁸⁶ Medlingsintyget är giltigt i sex månader.¹⁸⁷ Om den första medlingstimmen inte kan genomföras innan barnet har fyllt 16 år, faller plikten att medla bort.¹⁸⁸ Medlaren får även utfärda ett medlingsintyg om

¹⁸¹ Se 7 § andra stycket meklingsföreskriften.

¹⁸² Se rundskriv 10/2021 s. 7.

¹⁸³ Se 8 § första stycket meklingsföreskriften.

¹⁸⁴ Se Ot.prp. nr. 103 (2004–2005) s. 57; 8 § meklingsföreskriften.

¹⁸⁵ Se Ot.prp. nr. 103 (2004–2005) s. 18.

¹⁸⁶ Se 8 § tredje och fjärde stycket meklingsföreskriften.

¹⁸⁷ Se 8 § femte stycket meklingsföreskriften.

¹⁸⁸ Se rundskriv 10/2021 s. 3.

grunden som berättigar frånvaro från mötet inte har upphört inom skälig tid.¹⁸⁹

Även om det endast är obligatoriskt med en timmes medling, innebär det inte att föräldrar med en hög konfliktnivå och en långvarig tvist ska undvika fortsatt medling. Medlaren bör därför uppmuntra föräldrarna att använda medlingserbjudandet på ytterligare tre timmar, om föräldrarna efter den första obligatoriska timmen inte kommit överens. I de fall medlaren tror att det finns en möjlighet att komma fram till ett avtal, ska föräldrarna därutöver erbjudas ytterligare tre timmars medling. Medlingen kan således pågå i upp till 7 timmar (1+3+3).¹⁹⁰

Av de totalt drygt 20 000 medlingar som hölls under år 2019, inbegripet medlingar i såväl äktenskapstvister som föräldratvister, ingicks skriftliga avtal i 54 procent av fallen. Av statistiken framgår det att det är stor variation i antal ingångna avtal beroende på vilken typ av medling det är. Vid medling i samband med en vårdnadstvist ingicks det skriftliga avtal i 31 procent av fallen.¹⁹¹

4.3 Medlingens innehåll

Vid den första medlingstimmen ska föräldrarna informeras om medlingsordningen och målet med medlingen. Målet med medlingen är att föräldrarna ska komma överens om ett skriftligt avtal om vårdnad, boende och umgänge.¹⁹² Det avtal som föräldrarna ingår vid medlingen är inte föremål för verkställighet.¹⁹³ Vidare ska medlaren ge föräldrarna relevant information om gällande regler i barnloven och andra relevanta regelverk.¹⁹⁴ Parterna bör även göras medvetna om de viktigaste

¹⁸⁹ Se 8 § andra stycket meklingsföreskriften.

¹⁹⁰ Se Ot.prp. nr. 103 (2004–2005) s. 18.

¹⁹¹ Se Statistisk centralbyrå 2020 tabell 10939.

¹⁹² Se 1 § första stycket meklingsföreskriften.

¹⁹³ Se 1 § femte stycket meklingsföreskriften; jfr 65 § barnloven.

¹⁹⁴ Se 1 § andra stycket meklingsföreskriften.

ekonomiska konsekvenserna som avtalet medför.¹⁹⁵ Om föräldrarna inte har kommit fram till ett avtal efter den första medlingstimmen ska medlaren uppmuntra dem att acceptera erbjudandet om medling i ytterligare tre timmar. Föräldrarna bör samtidigt informeras om att medlaren kan komma att erbjuda ytterligare tre timmars medling, om denne bedömer detta som meningsfullt.¹⁹⁶ I de fall föräldrarna inte kommer överens genom medlingen bör medlaren ta upp frågan om hur föräldrarna ska förhålla sig fortsättningsvis, och diskutera vilka alternativ de har för att komma fram till en lösning.¹⁹⁷ När alternativet är en domstolsprocess, bör medlaren informera föräldrarna om hur föräldratvister behandlas i domstol och om hur de kan gå vidare. I vissa fall kan en förälder önska att väcka talan i domstol så fort som möjligt. Den frivilliga medlingen är tänkt som ett alternativ till domstolsförfarandet. Medlaren bör därför uppmuntra föräldrarna till att pröva medling fullt ut, innan talan i domstol väcks.¹⁹⁸ Medlaren bör även uppmärksamma parterna på att domaren har möjlighet att skicka tillbaka föräldrarna till medling.¹⁹⁹

Det ges inga specifika riktlinjer gällande metodiken i medlingen. Inte mer än att det framgår att då medling i samband med vårdnadsmål ofta involverar föräldrar med en utdragen och låst konflikt kan det krävas ett annat metodiskt förhållningssätt än vid exempelvis medling enligt ekteskapsloven.²⁰⁰

4.4 Medlarens utbildning och kompetens

Personer som ska medla ska godkännas av Bufetat. Det finns ett antal olika yrkesgrupper som kan vara verksamma som medlare. Medlaren kan vara anställd vid ett familjeskyddskontor, präst eller anställd vid social- och hälsoinstanser. Vid behov kan medlingstillstånd även ges till

¹⁹⁵ Se 52 § barnloven.

¹⁹⁶ Se 1 § tredje stycket meklingsföreskriften.

¹⁹⁷ Se 1 § fjärde stycket meklingsföreskriften.

¹⁹⁸ Se rundskriv 10/2021 s. 10.

¹⁹⁹ Jfr 61 § första stycket andra punkten barnloven.

²⁰⁰ Se rundskriv Q-02/2008 s. 3.

privatpraktiserande psykologer, psykiatriker eller advokater. På Svalbard kan medlingstillstånd även ges till andra personer som bedöms lämpliga.²⁰¹

Medlaren ska ha god kännedom om vuxnas och barns reaktioner under och efter en separation. Medlaren bör även ha kunskap om relevant lagstiftning och forskning samt vara utbildad i medlingsmetodik. Det är Bufetat som beslutar om vilken utbildning som ska anses nödvändig och som ska se till att medlaren får utbildning inom dessa ämnen.²⁰²

4.5 Barns deltagande

Barn har en lagstadgad rätt att bli hörd i alla frågor som rör dem och hänsyn ska tas till barnets åsikt utifrån barnets ålder och mognad.²⁰³ Barnets rätt att bli hörd utgör en rätt till medbestämmande för barnet.²⁰⁴

Medbestämmanderätten innebär att ett barn som fyllt sju år, samt yngre barn som har möjlighet att bilda sina egna åsikter, ska ges information och tillfälle att yttra sig innan beslut om vårdnad, boende och umgänge fattas. Medlaren ska informera föräldrarna om barnets medbestämmanderätt. Det är dock föräldrarnas ansvar att ge sitt barn tillfälle att uttrycka sig om sin livssituation och att lyssna på barnet innan de fattar beslut i frågor som rör barnet.²⁰⁵ Av förarbetena till 31 § barneloven framkommer att barn ska ges möjlighet att yttra sig i vårdnadsfall, men att de inte ska ha någon plikt att uttala sig.²⁰⁶ Att barnet inte har någon plikt att yttra sig måste föräldrarna förmedla till barnet.²⁰⁷ Då det inte finns någon lagregel som säger att medlaren ska höra barnet, måste båda föräldrarna lämna sitt samtycke för att det ska vara möjligt.²⁰⁸ Således beror det helt på föräldrarna om barnets rätt att bli hörd tillvaratas i samband med medlingen eller inte.

²⁰¹ Se 4 § första stycket meklingsförförordningen.

²⁰² Se 4 § andra stycket meklingsförförordningen.

²⁰³ Se 104 § grundlagen; artikel 12 barnkonventionen; 31 § första stycket barneloven.

²⁰⁴ Se NOU 2020:14 s. 60.

²⁰⁵ Se rundskriv 10/2021 s. 11.

²⁰⁶ Se Innst. O. nr. 96 (2002–2003) s. 22.

²⁰⁷ Se rundskriv 10/2021 s. 11.

²⁰⁸ Jfr 30 § barneloven.

Vidare ska enligt 48 § barnloven alla beslut som fattas av föräldrarna om vårdnad, boende och umgänge i första hand grundas på vad som är bäst för barnet. Barnets bästa är ett skönsmässigt kriterium, som innebär att frågorna ska avgöras utifrån en konkret helhetsbedömning av barnets intressen i det enskilda fallet.²⁰⁹ Det avtal som föräldrarna ingår, ska i första hand överensstämma med vad som är den bästa lösningen för barnet.²¹⁰

Medlaren ska således fokusera på barnet bästa och uppmärksamma föräldrarna på barnets rätt att bli hörd.²¹¹ Det är även medlarens uppgift att föra in barnets perspektiv i medlingen, när föräldrarna inte har detta i sikte.²¹²

Medlare har goda erfarenheter av att inkludera barn i medlingen. En medlare som har träffat barnet, kommer ha bättre förutsättningar att hjälpa föräldrarna att hitta bra lösningar. Medlaren kan prata med barnet ensamt eller med barnet och familjen tillsammans. En förutsättning för barns deltagande vid medling är att barnet vill och att föräldrarna är överens om detta.²¹³ Av barne- ungdoms- och familjedirektoratet (Bufdir) årsrapport från 2020 framgår att ett uttryckligt mål är att fler barn ska höras i samband med medlingen.²¹⁴ Mellan år 2017 och 2020 var andelen barn i åldern 7–15 år som deltagit vid minst ett medlingssamtal i genomsnitt cirka 24 procent.²¹⁵

4.6 Medling som processförutsättning

Om föräldrarna inte kommer överens om vem som ska ha vårdnaden om barnet, var barnet ska bo, eller hur umgänget ska se ut kan de stämma i

²⁰⁹ Se rundskriv 10/2021 s. 12.

²¹⁰ Se 2 § tredje stycket meklingsförförskriften.

²¹¹ Se 2 § första stycket meklingsförförskriften.

²¹² Se Berger, Haynes, Undersrud (1994) s. 67.

²¹³ Se rundskriv 10/2021 s. 11.

²¹⁴ Se Bufdir årsrapport 2020 s. 33.

²¹⁵ Se Bufdir årsrapport 2020 s. 41.

domstol.²¹⁶ En förutsättning för att väcka talan i domstol är att föräldrarna kan uppvisa ett giltigt medlingsintyg.²¹⁷ Ett medlingsintyg är giltigt i sex månader.²¹⁸ Om intyget löper ut måste föräldrarna medla igen.²¹⁹ Medling utgör således en processförutsättning i vårdnadsmål.²²⁰ Väcks talan utan giltigt medlingsintyg, är utgångspunkten att rätten på eget initiativ ska avslå talan.²²¹ Kravet på medling gäller dock inte när en förälder dömts för grovt våld eller övergrepp mot sina egna barn, eller i fall där en förälder tagits in eller dömts till psykiatrisk tvångsvård. Departementet får genom föreskrift meddela kompletterande regler om vilka omständigheter som omfattas av undantaget.²²²

Att föräldrarna når en överenskommelse är eftersträvansvärt. Detta får dock inte överskugga barnets behov av skydd.²²³ Vissa fall lämpar sig inte för medling. Detta gäller särskilt fall där det finns vålds- eller missbruksproblematik.²²⁴ Undantaget från medlingsplikten gör det då enklare för en förälder att väcka talan för att skydda barnet. Ärendehandläggningen går även snabbare om parterna inte behöver medla, vilket är till barnets bästa i denna typ av fall.²²⁵

²¹⁶ Se 56 § första stycket barneloven.

²¹⁷ Se 56 § andra stycket barneloven.

²¹⁸ Se 8 § femte stycket meklingsföreskriften.

²¹⁹ Se Ot.prp. nr. 103 (2004–2005) s. 17.

²²⁰ Se Ot.prp. nr. 103 (2004–2005) s. 17.

²²¹ Jfr 9–6 § tredje stycket tvisteloven och 16–5 § fjärde stycket tvisteloven; Backer (2008) s. 498; rundskriv Q-02/2008 s. 2.

²²² Se 56 § andra stycket barneloven.

²²³ Se Ot.prp. nr. 29 (2002–2003) s. 41.

²²⁴ Se Ot.prp. nr. 29 (2002–2003) s. 41.

²²⁵ Se prop. 167 L (2016–2017) s. 24.

5. Komparation mellan den svenska och den norska modellen

5.1 Bakgrund och syfte

Utgångspunkten för de båda ländernas lagstiftning kring vårdnad, boende och umgänge, är att det bästa för barnet är om dessa frågor kan lösas av föräldrarna i samförstånd, i stället för att bli föremål för en domstolsprocess. Båda instituten infördes som ett sätt att underlätta för föräldrar att nå samförståndslösningar och på så vis skona barnet från en domstolsprocess.²²⁶

Ordningen med obligatorisk medling i Norge har djupa rötter och härstammar från den tidigare äktenskapsmedlingen. Sedan 1993 har vårdnads mål innefattat ett obligatoriskt moment.²²⁷ Det norska systemet har således under lång tid innehållit ett obligatorium i det förprocessuella stadiet, något som är nytt för det svenska systemet. I Sverige har de insatser som erbjuds föräldrar innan de väcker talan i domstol, i stället präglats av frivillighet.²²⁸ Det gäller även efter införandet av de obligatoriska informationssamtalen, då det är upp till föräldrarna att bestämma om de vill ta del av de hjälp- och stödinsatser som erbjuds dem.

Genom införandet av obligatoriska informationssamtal inrättar lagstiftaren ett nytt rättsligt institut i Sverige. Informationssamtalslagen är en ny lag utan lång tradition. Däremot har de olika metoder för att nå samförståndslösningar, som erbjuds föräldrarna under samtalen, funnits under lång tid. Den nya lagen kan sägas utgöra ett komplement till de redan befintliga reglerna. Förhoppningen är att föräldrarna, genom att delta i samtalen, ska få upp ögonen för de tillgängliga stöd- och hjälpinsatser som

²²⁶ Se avsnitt 3.1 och 4.1 ovan.

²²⁷ Se avsnitt 4.1 ovan.

²²⁸ Se avsnitt 2.2 och 2.3 ovan.

samhället erbjuder. Vid tidpunkten för införandet av informationssamtalslagen fanns det redan ett sedan tidigare inrättat system för att hjälpa föräldrarna att nå samförståndslösningar innan en process i domstol inleds.²²⁹ Det fanns således inget behov av att konstruera en helt ny metod för att hjälpa föräldrarna nå samförståndslösningar, utan endast att hitta ett sätt att få föräldrarna att nyttja det befintliga systemet och ta del av de stöd- och hjälpinsatser som erbjuds dem. Det är intressant att trots att målet var att få föräldrarna att ta del av de stöd- och hjälpinsatser som erbjuds dem var det inte någon av dessa insatser som gjordes obligatorisk, exempelvis i form av obligatoriska samarbetsamtal.

Sedan Norge införde obligatorisk medling har reglerna kring medlingen utretts och reviderats. Efter införandet har det gått att studera huruvida medlingen nått det ändamål den var tänkt att nå. Den obligatoriska medlingen i Norge har varit en del av rättsutvecklingen i nästan trettio år. Den har studerats, utretts och omarbetats i flera omgångar. Till exempel finns det nu ett förslag att införa sex timmars obligatorisk medling.²³⁰ Så som medlingen ser ut för närvarande, med en obligatorisk timme, och att fortsatta försök bygger på frivillighet, gör att den är mer lik de svenska informationssamtalen. Om förslaget att införa sex timmars obligatorisk medling skulle införas skulle man i jämförelsen finna betydligt fler skillnader mellan de båda systemen.

Syftet med den norska medlingen är att försöka få föräldrarna att komma fram till en skriftlig överenskommelse om vårdnad, boende och umgänge som överensstämmer med barnets bästa.²³¹ Medan syftet med de svenska informationssamtalen är att ge föräldrarna information som kan underlätta för dem att tidigt i processen hitta den lösning som är bäst för barnet.²³² Syftet med medlingen är således att få föräldrarna att komma överens, medan syftet med informationssamtalen är att ge föräldrarna information

²²⁹ Se avsnitt 2.1–2.4 ovan.

²³⁰ Se avsnitt 4.1 ovan.

²³¹ Se avsnitt 4.1 ovan.

²³² Se avsnitt 3.1 ovan.

som *i förlängning* kan leda till att de kommer överens. Den här diskrepansen i syfte är i min mening den mest betydelsefulla skillnaden mellan de två instituten, beaktande att syftet utgör grunden för hur institutet regleras och hur verksamheten bedrivs.

5.2 Genomförande

Båda institut är tänkta att komma in samtidigt i processen, det vill säga i ett tidigt skede och förhoppningsvis innan en eventuell konflikt uppstår. Gemensamt för den norska medlingen och de svenska informationssamtalen är att de utgör det första, obligatoriska, steget som tas vid initierandet av en process om vårdnad, boende och umgänge i domstol.

Gemensamma samtal anses öka möjligheterna för föräldrarna att nå en överenskommelse. I båda länder är därför huvudregeln att föräldrarna ska träffas gemensamt för informationssamtalen eller medlingen. Det finns dock situationer när detta inte anses lämpligt, till exempel om det förekommit uppgifter om våld inom familjen.²³³ Hur parterna ska gå till väga för att få träffas var för sig, skiljer sig dock åt. Enligt den norska regleringen ska medlaren besluta om att föräldrarna får träffas var för sig, om starka skäl talar för det.²³⁴ Enligt den svenska regleringen ska enskilda samtal hållas om en part begär det, eller om det finns särskilda skäl.²³⁵ Formuleringen starka skäl indikerar en mer restriktiv tillämpning av undantaget från gemensamma möten, än särskilda skäl. Vidare finns det i Norge ingen motsvarande bestämmelse enligt vilken en förälder automatiskt ska ha rätt till enskilda samtal om den begär det.

När det beslutats om enskilda medlingssamtal i Norge, ska medlingsintyg ges när båda föräldrar har deltagit.²³⁶ I Sverige däremot ska intyget ges i

²³³ Se avsnitt 3.2 och 4.2 ovan.

²³⁴ Se avsnitt 4.2 ovan.

²³⁵ Se avsnitt 3.2 ovan.

²³⁶ Se avsnitt 4.2 ovan.

direkt anslutning till informationssamtalet, även när de sker enskilt.²³⁷ Det kan få till följd, att den förälder som har sitt enskilda samtal först, hinner väcka talan i domstol innan den andra förälder haft sitt samtal. Det finns då en risk att en del domstolstvister inleds utan att båda föräldrar tagit del av den information som lämnas vid samtalen. En ordning likt den norska, där samtalsintyg lämnas ut först när båda föräldrar haft sina enskilda informationssamtal, skulle minska risken för att en sådan situation uppstår.

En annan skillnad är att fortsatta medlingsförsök kan göras inom ramen för medlingen. Det kan tänkas att det är enklare för medlaren att övertyga föräldrarna om att tacka ja till ett erbjudande om ytterligare medling, än för en samtalsledare att få parterna att boka in ett samarbetsamtal. Detta då medlaren redan under den obligatoriska medlingstimmen kan försöka motivera föräldrarna att acceptera erbjudandet om ytterligare medling. Vidare kan föräldrarna ha byggt upp ett förtroende för den som håller i medlingen. Det har dock visat sig svårt för de norska medlarna att under den första obligatoriska timmen, hinna med att motivera föräldrarna att acceptera erbjudandet om ytterligare medling.²³⁸

En likhet mellan de två systemen är att det endast är det korta initiala sammanträdet som är obligatoriskt, och att fortsatta försök bygger på frivillighet och vilja från föräldrarnas sida.²³⁹ Detta då det varken är möjligt eller lämpligt att tvinga parterna att försöka enas. Förhoppningen är således att tvång ska föda frivillighet. När det norska medlingssystemet har utvärderats, har det dock visat sig att en del föräldrar avslutar medlingen efter den första obligatoriska timmen, utan att ett avtal ingåtts.

Det finns en diskrepans mellan vilka föräldrar som omfattas av de två ländernas reglering. I Norge ska alla föräldrar med gemensamma barn under 16 år träffas för medling, innan de kan väcka talan i vårdnads mål. I Sverige

²³⁷ Se avsnitt 3.2 ovan.

²³⁸ Se avsnitt 4.1 ovan.

²³⁹ Se avsnitt 3.1 och 4.1 ovan.

ska informationssamtal hållas med alla föräldrar som inte är överens och som har gemensamma barn under 18 år, innan de kan väcka talan i vårdnads mål. Den svenska lagstiftningen omfattar således även föräldrar med gemensamma barn i åldersgruppen 16–18 år. I Sverige omfattas däremot inte föräldrar som är ense i alla frågor som rör vårdnad, boende och umgänge av kravet på deltagande i informationssamtal. I Norge däremot ska alla föräldrar med gemensamma barn under 16 år, oberoende av om de är överens eller inte i frågor om vårdnad, boende och umgänge, träffas för medling.

5.3 Informationssamtalen och medlingens innehåll

Till stor del är det liknande information som ges vid medlings- och informationssamtalen i Norge och Sverige. En skillnad är att föräldrarna vid medlingen ska upplysas om målet med medlingen, vilket är att parterna kommer överens om ett skriftligt avtal.²⁴⁰ Följaktligen är det redan från start tydligt för parterna att målet är att de ska komma överens. Medlingen har således en stark betoning på konfliktlösning. En annan skillnad mellan innehållen är att de svenska informationssamtalen ska innehålla relevant information om vilka insatser som finns att tillgå vid våld eller hot i en nära relation.²⁴¹ Någon motsvarande bestämmelse saknas i norsk rätt.

I både Norge och Sverige ska oeniga föräldrar uppmuntras att fortsätta försöka enas, antingen vid fortsatt medling eller genom samarbetsamtal eller liknande insats. Medlaren eller samtalsledaren ska därför informera föräldrarna vilka alternativ som finns för att hitta en lösning.²⁴²

²⁴⁰ Se avsnitt 4.3 ovan.

²⁴¹ Se avsnitt 3.3 ovan.

²⁴² Se avsnitt 3.3 och 4.3 ovan.

En annan olikhet är att medlaren ska upplysa oeniga föräldrarna om domstolens möjlighet att hänvisa parterna tillbaka till medling.²⁴³ Det kan påverka föräldrarnas samarbetsvillighet och öka incitamentet att ge medlingen en chans.

5.4 Samtalsledaren och medlarens utbildning och kompetens

En skillnad mellan instituten är vem som får hålla i samtalen. I Norge krävs det att medlaren har ett medlingstillstånd för att utföra medling.²⁴⁴ Även i Sverige ställs det krav på vem som får leda samtalen, men det krävs inget särskilt tillstånd.²⁴⁵ En fördel med att det i Norge krävs ett särskilt medlingstillstånd är att alla medlare, oberoende av vart i landet de befinner sig, har samma utgångspunkt för arbetet. Ytterligare en skillnad är att i Norge kan föräldrarna välja medlare från olika yrkesgrupper. I Sverige däremot är alla samtalsledare anställda vid socialtjänsten. Möjligtvis är motivationen till medling större om man själv får välja medlare. Medlaren ska även vara utbildad inom medlingsmetodik.²⁴⁶ Därmed är de troligtvis bra rustade för att möta föräldrar som befinner sig i en konflikt.

5.5 Barns deltagande

I både Norge och Sverige betonas barns rätt att bli hörda, men barn har ingen plikt att delta vid medlingen eller i informationssamtalen.²⁴⁷ Synen på barns deltagande skiljer sig åt mellan de två instituten. De svenska informationssamtalen anses inte påverka barnets situation och därför ska barn generellt sett inte delta. Barn ska däremot delta vid de åtgärder som

²⁴³ Se avsnitt 4.3 ovan.

²⁴⁴ Se avsnitt 4.4 ovan.

²⁴⁵ Se avsnitt 3.4 ovan.

²⁴⁶ Se avsnitt 4.4 ovan.

²⁴⁷ Se avsnitt 3.5 och 4.5 ovan.

förhoppningsvis följer ett informationssamtal och som anses kunna få effekter för barnet.²⁴⁸

Vid medlingen i Norge är målet att föräldrarna ska ingå ett skriftligt avtal om vårdnad, boende och umgänge, vilket kan få direkt påverkan på barnets situation och vardag. I Norge är inställningen att det är gynnsamt att barn närvarar vid medlingen och den uttalade ambitionen är att fler barn ska delta vid medlingar i framtiden. En förutsättning för barns deltagande vid medling är att barnet själv vill och att föräldrarna är överens om detta. Barns deltagande vid medlingen är därmed avhängigt föräldrarnas samtycke.²⁴⁹

Skillnaden i synen på barns deltagande mellan de två instituten kan förklaras genom skillnaden mellan vad de anses få för effekt för barnet. Vid medlingen kan föräldrarna ingå ett skriftligt avtal om vårdnad, boende och umgänge, vilket får direkt påverkan för barnet. Vid informationssamtalen däremot kommer inget avtal att ingås. Om föräldrarna efter samtalet väljer att till exempel vända sig till kommunen för att få hjälp med att upprätta ett avtal om vårdnad, boende och umgänge får det direkt påverkan för barnet som då ska involveras.

5.6 Informationssamtal och medling som processförutsättning

I både Norge och Sverige krävs att en förälder kan uppvisa ett giltigt medlings- eller samtalsintyg, för att denne ska få väcka talan i vårdnadsmål. Intygens giltighetstid skiljer sig dock åt mellan de två länderna. I Norge är den sex månader och i Sverige ett år.²⁵⁰ En längre giltighetstid skulle kunna tänkas ha viss påverkan på föräldrars processbenägenhet. Det kan diskuteras

²⁴⁸ Se avsnitt 3.5 ovan.

²⁴⁹ Se avsnitt 4.5 ovan.

²⁵⁰ Se avsnitt 3.6 och 4.6 ovan.

vilken tyngd informationen tillvägs ett år efter den getts. Sannolikt ger den information som lämnas störst effekt i närtid.

Trots utgångspunkten att medling och informationssamtal utgör en processförutsättning, görs i båda länder undantag från kravet på ett giltigt intyg. Detta då det finns situationer där det bästa för barnet är att saken får ett snabbt avgörande från domstolen.²⁵¹

Ytterligare en likhet mellan den svenska och den norska regleringen är att en förälder som inte vill delta vid de obligatoriska medlings- eller informationssamtalen inte kommer kunna stoppa processen genom sin frånvaro. Detta då den förälder som deltar i medlingen eller informationssamtalet kommer att få ett medling- eller samtalsintyg och kan därmed väcka talan i domstol.²⁵² Om denna möjlighet inte hade funnits skulle en förälder kunna hindra en domstolsprövning genom att inte dyka upp vid de obligatoriska medlings- eller informationssamtalen. Det skulle kunna leda till en väsentlig fördröjning i processen, vilket skulle medföra att barnet tvingas leva i en ouppklarad konflikt. En sådan fördröjning av domstolsprocessen skulle även kunna stå i strid med kravet på att en domstolsprövning ska ske inom skälig tid.²⁵³

²⁵¹ Se avsnitt 3.6 och 4.6 ovan.

²⁵² Se avsnitt 3.2 och 4.2 ovan.

²⁵³ Se avsnitt 3.6 ovan.

6. Analys

Den största fördelen med den norska medlingsordningen är att den faktiskt leder till att färre vårdnadsmål avgörs genom dom. Av statistik framgår att den obligatoriska medlingen i vårdnadsmål leder till att ett skriftligt avtal ingås i ungefär 30 procent av fallen. Det innebär att i drygt en tredjedel av fallen kommer föräldrarna överens och en domstolsprocess kan undvikas, vilket anses vara det bästa för barnet i både svensk och norsk rätt.

Det är ännu för tidigt att uttala sig om huruvida införandet av de obligatoriska informationssamtalen i Sverige resulterat i fler samförståndslösningar och färre domstolsprocesser och därmed uppnår målet med införandet. Det finns dock vissa saker som talar emot att informationssamtalen kommer uppnå målet. För det första är informationssamtalen inte inriktade på att få föräldrarna att enas, så som medlingen i Norge är. Även om informationssamtalen infördes som ett sätt att hjälpa föräldrar att nå samförståndslösningar, är inte syftet med samtalen att lösa konflikten utanför domstol. Då syftet inte är att föräldrarna ska nå en samförståndslösning innebär det att informationssamtalen inte har den tydliga inriktning på konfliktlösning, som karaktäriserar den norska medlingsordningen. Avsaknaden av konfliktlösning anser jag tala emot att samtalen kommer leda till att fler överenskommelser mellan föräldrar nås.

För det andra är det svenska systemet grundat på en tro att den information som ges vid informationssamtalen, kommer att få föräldrar att välja alternativa lösningsmetoder, i stället för att väcka talan i domstol. Denna tro på vad enbart information kan ge för effekt, kan enligt mig ifrågasättas. Av den undersökning som utredningen gjort innan informationssamtalslagens införande framgår, att 40 procent av föräldrarna i urvalsgruppen tidigare tvistat om barnet i domstol. De här föräldrarna, har genom att delta i en domstolsprocess, tagit del av mycket av den information som ska ges vid informationssamtalen. Föräldrarna är därmed troligtvis väl införstådda med

den rättsliga regleringen kring vårdnad, boende och umgänge samt vilka frivilliga insatser för konfliktlösning som erbjuds. Trots det har de valt att återigen väcka talan i domstol, i stället för att försöka enas genom frivilliga konfliktlösningsmetoder. Det talar emot att informationen som lämnas vid samtalen kommer att ändra hur föräldrarna agerar. För denna grupp föräldrar kommer informationen som lämnas vid samtalen sannolikt ge liten effekt. Det ska dock nämnas att informationen som ges troligtvis får större genomslag om den ges innan parterna tagit ställning som motparter i en domstolsprocess. Samma information kan få en helt annan effekt om den ges vid ett annat tillfälle i processen.

För det tredje ska alla föräldrar som begär det ha rätt till enskilda informationssamtal. Det riskerar att få till följd att många samtal hålls med bara en förälder närvarande. Om utgångspunkten är att gemensamma möten ökar möjligheterna för parterna att komma överens riskerar detta att leda till att färre föräldrar än tänkt överväger alternativa metoder framför en domstolsprocess.

Ytterligare en fördel med det norska systemet är att alla föräldrar som erhåller ett medlingsintyg har, om än under kort tid, försökt att enas. Detsamma går inte att säga om det svenska systemet. När en förälder efter avslutat informationssamtal erhåller ett samtalsintyg står det honom eller henne fritt, att antingen försöka lösa tvisten utom rätta, eller att väcka talan i domstol. Det betyder att det även efter informationssamtalens införande kommer finnas föräldrar som väcker talan i vårdnadsmål i Sverige, utan att först ha försökt komma överens och det måste ses som en nackdel med det svenska systemet. Det norska systemet däremot säkerställer att föräldrarna faktiskt prövat en alternativ konfliktlösningsmetod. Med det sagt, finns det säkerligen föräldrar i Norge som är helt passiva under den obligatoriska medlingstimmen och sedan direkt efteråt väcker talan i domstol. Det går att göra medlingen obligatoriskt, men det går inte att säkerställa att alla föräldrar faktiskt ger medlingen en chans. Om föräldrarna inte försöker eller vill komma överens, går det inte att tvinga dem. Det går bara att ge

föräldrarna bästa möjliga förutsättningar för att de ska nå en samförståndslösning, vilket jag anser att man gör i Norge. Huruvida föräldrarna faktiskt når fram till en samförståndslösning eller inte är utom lagstiftarens kontroll och beror helt på föräldrarna i det individuella fallet.

Redan av namnet medling står det klart för de norska föräldrarna att målet är att komma överens och att de förväntas inta en aktiv roll under samtalen. Informationssamtal däremot för tankarna till ett mer passivt mottagande av information. Att föräldrarna intar en mer passiv roll som åhörare snarare än deltagare vid informationssamtalen, påverkar troligtvis resultatet.

Att föräldrarna genom informationssamtalen får en mer realistisk syn på vad en domstolsprocess faktiskt kan åstadkomma, är en klar fördel. Mycket är vunnet om föräldrarna genom samtalen kommer till insikt om att den hjälp eller det stöd de söker egentligen tillhandahålls av kommunen och inte av domstolen.

Vid informationssamtalen får föräldrarna information om hur en domstolsprocess kan påverka barnet. Att genom informationssamtalen få föräldrar att välja alternativa vägar i stället för en domstolsprocess bygger på att föräldrarna har förmågan att se saken ur barnets perspektiv och distansera sig från den egna konflikten. Föräldrar som befinner sig i en djup konflikt har troligtvis svårare att göra det än föräldrar med en lindrig konflikt. Därför kommer informationssamtalen sannolikt få störst effekt för den sistnämnda gruppen. Det stöds av den utvärdering som gjorts av den norska medlingsordningen, där man ser svårigheter att nå fram till föräldrar i en djup konflikt. Dessa föräldrar väcker talan i domstol trots att de genomgått medling. Det går att ifrågasätta om föräldrar som befinner sig i en djup konflikt överhuvudtaget är förmögna att komma överens om en lösning som är till barnets bästa. De kan vara så pass färgade av sin konflikt att de inte har förmågan att distansera sig från den egna konflikten och sätta barnets intresse främst. Då riskerar de komma fram till lösningar som inte är

till barnets bästa. I sådana fall är det kanske bättre för barnet att saken löses i domstol. Samma sak gäller då det förekommer våld eller hot inom familjen.

Fördelaktigt med det svenska systemet är att informationen som lämnas vid samtalen kommer alla till nytta, även våldsutsatta föräldrar. Genom informationsamtalen nås dessa föräldrar av viktig information om vilka stöd- och hjälpinsatser som finns att tillgå när det förekommer våld eller hot i familjen. I dessa fall är det fördelaktigt att det inte likt det norska systemet finns ett uttalat mål att komma överens, då det inte bedöms lämpligt och kan sätta press på parterna att komma överens.

En fördel med de båda instituten är att de är förlagda tidigt i processen och att det därmed är störst chans att fånga upp föräldrarna innan en konflikt utvecklats. Det ska dock påpekas att de föräldrar som möts för informationsamtal eller medling är på väg att väcka, eller har väckt, talan i domstol. Det kan påverka deras vilja och förmåga att försöka nå en samförståndslösning och hur mottagliga de är för den information som lämnas. De två instituten må komma in i ett tidigt skede av processen, men det betyder inte nödvändigtvis att de kommer in i ett tidigt skede av konflikten. Föräldrarna kan under lång tid ha utvecklat en konflikt, innan de väljer att vända sig till domstol. Det är dock först i samband med att en part överväger att väcka talan i domstol som samhället får möjlighet att ingripa. Det är därmed det tidigaste möjligaste skeendet att nå dem.

En nackdel med det norska systemet är att det är en relativt liten andel barn som hörs i samband med medlingen, samt att barn är beroende av sina föräldrars samtycke för att involveras i medlingsprocessen. För det första går det att ifrågasätta om det verkligen är lämpligt att det är upp till föräldrarna att se till att barnets rätt att bli hörd tillvaratas, i samband med medlingen. Föräldrarna, som själva är delaktiga och som har ett eget intresse i processen, kanske inte alltid förmår att ge barnet adekvat information och utrymme att yttra sig. För det andra har medlare uttalat sig om att de har bättre förutsättningar att hjälpa föräldrarna nå fram till en bra

överenskommelse om de har träffat barnet. Därför kan det framstå som en brist att barn endast deltar vid ungefär en fjärdedel av medlingstillfällena. Jag anser därför att barn bör ges möjligheten att själva bestämma över sin rätt att komma till tals och välja huruvida de vill vara delaktiga i medlingen eller inte. En sådan ordning skulle säkerställa att barnets rätt att bli hörd tillvaratas på bästa möjliga sätt. Det är dock viktigt att barnet inte känner sig tvingad att yttra sig. Om barnet är fysiskt närvarande är det troligtvis enklare för föräldrarna att ta barnets bästa i beaktning. Att barn involveras i fler medlingsprocesser kan därmed tänkas leda till att fler mål löses utanför domstol.

6.1 Avslutande sammanfattning

Det finns flera likheter mellan den svenska och den norska lagstiftningen, avseende de obligatoriska informations- och medlingssamtal som ska hållas i vårdnadsmål. En sådan likhet mellan bestämmelserna är målet, det vill säga att undvika domstolsprocesser genom att underlätta för föräldrar att nå samförståndslösningar. Vidare är båda institut tänkta att komma in i ett tidigt skede av processen och på så sätt skona barnet från föräldrarnas eventuella konflikt.

Vid en komparation finner jag även flera olikheter. Den mest betydelsefulla skillnaden mellan det obligatoriska informationssamtalet i Sverige och den första obligatoriska medlingstimmen i Norge är skillnaden i syfte. I Norge är det uttalade syftet med den obligatoriska medlingstimmen att föräldrarna ska komma överens. I Sverige däremot är inte syftet att föräldrarna ska komma överens vid informationssamtalet. Syftet är i stället att ge föräldrarna information som i förlängning kan leda till att de kommer överens och löser saker i samförstånd. Att syftet inte är att föräldrarna ska komma överens vid informationssamtalet, kommer troligtvis leda till att färre föräldrar gör just det. I och med skillnaden i syftet ligger valet att pröva en alternativ tvistlösningsmetod fortfarande hos föräldrarna i Sverige.

Det valet är redan taget åt föräldrarna i Norge i och med att det är obligatoriskt för föräldrarna att medla. Då målet är att föräldrarna ska nå en samförståndslösning kan det ses som en nackdel med den svenska modellen att föräldrar, även efter införandet av obligatoriska informationssamtal, kommer kunna väcka talan i vårdnadsmål utan att först ha försökt komma överens.

Källförteckning

KÄLLOR

Tryckta källor

Offentligt tryck

Sverige

Utredningsbetänkanden

SOU 1995:79 Vårdnad, boende och umgänge.

SOU 2005:43 Vårdnad – boende – umgänge, Barnets bästa, föräldrarnas ansvar.

SOU 2017:6 Se barnet!

Propositioner

Prop. 1981/82:168 Om vårdnad och umgänge m.m.

Prop. 1990/91:8 Om vårdnad och umgänge.

Prop. 1993/94:4 Om familjerådgivning.

Prop. 1997/98:7 Vårdnad, boende och umgänge.

Prop. 2005/06:99 Nya vårdnadsregler.

Prop. 2012/13:189 Förstärkta samarbetsamtal.

Prop. 2020/21:150 Ett stärkt barnrättsperspektiv i vårdnadstvister.

Norge

Utredningsbetänkanden

NOU 1998:17 Barnefordelingssaker – avgjørelsesorgan, saksbehandlingsregler og delt bosted.

NOU 2020:14 Ny barnelov – Til barnets beste.

Propositioner och andra offentliga dokument

Ot.prp. nr. 91 (1991–1992) Om lov om endringer i lov 8. april 1981 nr. 7 om barn og foreldre.

Ot.prp. nr. 28 (1990–1991) Om lov om ekteskap.

Ot.prp. nr. 103 (2004–2005) Om lov om endringer i barnelova mv. (omfang av samvær, styrking av meklingsordningen, tiltak for å beskytte barn mot overgrep, foreldreansvar etter dødsfall, tilbakebetaling av barnebidrag mv.).

Ot.prp. nr. 29 (2002–2003) Om lov om endringer i barneloven mv. (Nye saksbehandlingsregler i barnefordelingssaker for domstolene mv.).

Prop. 167 L (2016–2017) Endringer i barnelova og straffeloven mv. (bedre rettsvern for barn mot vold og overgrep).

Besl. O. nr. 132 (1991–1992) Endringer i lov av 8. april 1981 nr. 7 om barn og foreldre.

Forskrift 18. desember 2006 nr. 1478 om mekling etter ekteskapsloven og barneloven (meklingsforskriften).

Innst. O. nr. 97 (1991–1992) Innstilling fra forbruker- og administrasjonskomiteen om lov om endringer i lov av 8. april 1981 nr. 7 om barn og foreldre.

Innst. O. nr. 96 (2002–2003) Innstilling til Odelstinget fra familie-, kultur - og administrasjonskomiteen.

Odels- og lagtingsvedtak 7. og 22 september 1992.

Rättsfall

Sverige

Sveriges domstolar

Göteborg tingsrätt dom 2022-04-08 i mål nr T 3996-22

Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (Europadomstolen)

Europadomstolens dom av den 28 juni 1978 i mål nr 6232/73, *König mot Tyskland*.

Europadomstolens dom av den 23 april 1987 mål nr 9616/81, *Erkner och Hofauer mot Österrike*.

Övrigt

Barne-, ungdoms- og familieetaten, 'Forskrift om mekling etter ekteskapsloven og barneloven' (Rundskriv Q-02/2008), 2008-03-14, tilgjengelig på <www.regjeringen.no/no/dokumenter/mekling-etter-ekteskapsloven-og-barnelov/id504100/> (besøkt 2022-04-13).

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, 'Mekling etter ekteskapsloven og barneloven' (Rundskriv 10/2021), tilgjengelig på <www.bufdir.no/globalassets/global/nbbf/bufdir/mekling_etter_ekteskapsloven_og_barneloven.pdf> (besøkt 2022-05-16).

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, 'Årsrapport 2020', tilgjengelig på <www.bufdir.no/globalassets/global/nbbf/bufdir/arsrapport_2020_bufdir.pdf> (besøkt 2022-05-03).

Domstolsverket, 'Domstolsstatistik 2020', tilgjengelig på <www.domstol.se/globalassets/filer/gemensamt-innehall/styrning-och-riktlinjer/statistik/2021/domstolsstatistik-2020.pdf> (besøkt 2022-03-02).

Domstolsverket, 'Domstolsstatistik 2014', tilgjengelig på <www.domstol.se/globalassets/filer/gemensamt-innehall/styrning-och-riktlinjer/statistik/domstolsstatistik_2014.pdf> (besøkt 2022-03-02).

Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd, 'Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöds föreskrifter och allmänna råd om socialnämndens informationssamtal' (HSLF-FS 2022:18), 2022-03-15, tilgjengelig på <www.mfof.se/download/18.fcbec3517f4485b9922e92a/1647353669086/MFoF%20F%20o%20AR%20infosamtal%20trycklov%2020221.pdf> (besøkt 2022-04-13).

Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd, 'Obligatoriska informationssamtal – Kunskapsstöd till familjerättsverksamheterna', 2022-

03-28, tilgjengelig på

<www.mfof.se/download/18.2fe0654b17f44ad5adc5f801/1649058497198/Kunskapsst%C3%B6d%20%C3%B6r%20obligatoriska%20informationssamtal_slutgiltig.pdf> (besøkt 2022-05-09).

Statistisk sentralbyrå 2020, 'Tabell 10939: Avsluttede meklinger og resultat, etter region, meklingsinstans, årsak til meklings, statistikkvariabel og år', tilgjengelig på <www.ssb.no/statbank/table/10939/> (besøkt 2022-04-09).

Ådnanes, Marian, Haugen, Gry Mette D., Jensberg, Heidi, Rantalaiho, Minna, Lossius Husum, Tonje, 'Evalueringsrapport om meklingsordningen etter ekteskapslov og barnelov – Er meklingsordningen tilstrekkelig innrettet mot de vanskelige sakene, opplever foreldrene meklingsordningen som nyttig, og er barnets beste en rettesnor for avtalen?', 2011-08-29, tilgjengelig på <www.sintef.no/globalassets/upload/helse/helsetjenesteforskning/a20162.pdf> (besøkt 2022-03-05).

Litteratur

Andenæs, Mads Henry, *Rettskildelære*, opplaga 2, Oslo 2009.

Backer, Inge Lorange, *Barneloven – kommentarutgave – lov 8. april 1981 nr. 7 om barn og foreldre*, opplaga 2, Oslo 2008.

Bendiksen, Lena R.L., Haugli, Trude, *Sentrale emner i barneretten*, opplaga 3, Oslo 2018.

Berger, Turid, Haynes, John M., Undersrud, Guro, *Fra fiendskap til forelsreskap – håndbok for familimeklere*, Otta 1994.

Bogdan, Michael, *Komparativ rettskunnskap*, opplaga 2:1, Stockholm 2003.

Lundgren, Lars, Sunesson, Per-Anders, *Nya sociallagarna – Med kommentarer i lydelsen den 1 januari 2022*, opplaga 35:1, Stockholm 2022.

Moxnes, Kari, *Skånsomme skilsmisser – med barnet i fokus*, Kristiansand 2003.

Kleineman, Jan, 'Rättsdogmatisk metod', s. 21–46. I Nääv, Maria – Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, upplaga 2:2, Lund 2018.

Krunke, Helle, Thoraremsen, Bjørg, 'Introduction', s.1–8. I Krunke, Helle, Thorarensen, Bjørg (red.), *The nordic constitutions – A comparative and contextual study*, Oxford 2018.

Sandgren, Claes, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare – Ämne, material, metod, argumentation och språk*, upplaga 5:1, Stockholm 2021.

Smith, Eivind, 'Judicial Review of Legislation', s.107–132. I Krunke, Helle, Thorarensen, Bjørg (red.), *The nordic constitutions – A comparative and contextual study*, Oxford 2018.

Smith, Lucy, Lødrup, Peter, Sandberg, Kirsten, *Barn og foreldre*, upplaga 8, Oslo 2020.

Sjösten, Mats, *Vårdnad, boende och umgänge – Samt verkställigheten av sådana avgöranden och överenskommelser*, upplaga 5:1, Stockholm 2020.

Valguarnera, Filippo, 'Komparativ juridisk metod', s. 143–176. I Nääv, Maria, Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, upplaga 2:2, Lund 2018.